

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра всесвітньої історії**

І. М. Власюк

**Методичні рекомендації до семінарських занять
з освітньої компоненти
«Політична історія сучасного світу»**

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2021**

УДК 94(100):32(0758)
В 58

Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 16 від 30 серпня 2021 р.)

Рецензенти:

Стельникович С. В., доктор історичних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Суліменко О. Г., кандидат історичних наук, доцент
Поліський національний університет (м. Житомир)
Кругляк М. А., кандидат історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

Власюк І. М.

В 58 Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти «Політична історія сучасного світу». Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 64 с.

У методичних рекомендаціях вміщено розподіл навчального часу за темами курсу, теми і плани семінарських занять, питання самостійної роботи студентів, список рекомендованої літератури, контрольні питання до екзамену. При складанні методичних рекомендацій враховано вимоги кредитно-модульної системи.

Для студентів II курсу історичного факультету спеціальності 081 Право денної форми навчання.

УДК 94(100):32(0758)
В 58

© І. М. Власюк, 2021
© Житомирський державний університет
імені Івана Франка, 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Опис освітньої компоненти.....	6
Програма освітньої компоненти.....	7
Структура освітньої компоненти.....	11
Рекомендації до організації самостійної роботи.....	13
Методичні рекомендації до семінарських занять	17
Контрольні питання до екзамену.....	60

ВСТУП

Політична історія сучасного світу вивчає функціонування політичних інститутів і норм, починаючи з періоду зародження індустріальної цивілізації (нового часу) до сьогодення; політичні події, зміни, які відбувалися у різних історичні періоди розвитку провідних країн світу; діяльність відомих політичних лідерів, політичних партій та об'єднань; також аналізуються причини, хід та наслідки політичних криз; політичні трансформації у перехідні періоди розвитку суспільства; вплив політичних подій та процесів на соціально-економічну, культурну та релігійну сфери життя, їхній взаємозв'язок.

Об'єктом вивчення освітньої компоненти є країни світу у XV – XXI ст.

Предметом вивчення «Політичної історії сучасного світу» є політичні процеси у провідних країнах світу у новий та новітній час, діяльність політичних партій, роль відомих політичних лідерів, політичні кризи та ін.

Метою викладання освітньої компоненти «Політична історія сучасного світу» є формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні завдання вивчення «Політичної історії сучасного світу» полягають у набутті здобувачами вищої освіти необхідних знань з політичної історії сучасного світу, характерні риси та тенденції її, прояви, особливості у різних країнах світу.

Здобувач повинен знати:

- основні терміни і поняття з політичної історії;
- основні періоди політичної історії сучасного світу та їхні важливі риси, тенденції;
- причини, хід та наслідки політичних криз в різних країнах світу у XX ст. та на сучасному етапі;
- місце і роль політичних партій, рухів в житті різних країн світу;
- діяльність політичних лідерів в різних країнах світу у конкретні періоди їхнього історичного розвитку;

Здобувач повинен вміти:

- оперувати основними термінами і поняттями з курсу;
- характеризувати діяльність політичних партій, рухів у різних країнах світу;
- з'ясовувати роль провідних державних діячів, лідерів рухів, партій у політичному житті своїх країн;
- виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки у політичних подіях, кризових явищах, війнах тощо;
- виділяти основні тенденції політичного розвитку країн світу у конкретний історичний період розвитку;
- аналізувати проблеми та виклики у політиці різних держав на сучасному етапі.

Логіка і структура курсу та передбачені цією програмою методи його вивчення дозволять студентам набути певного рівня професіоналізму та навичок, необхідних для подальшої самостійної роботи.

Контроль за видами діяльності студентів здійснюється шляхом поточного оцінювання знань, періодичним контролем по тестах. У кінці кожного модуля пишеться підсумкова модульна робота. За результатами суми усіх модулів виставляється підсумкова оцінка за національною 100-бальною шкалою.

Освітня компонента «Політична історія сучасного світу» викладається на II курсі, у III – IV семестрах.

На вивчення освітньої компоненти відводиться 180 годин, 6,0 кредитів ECTS.

Форма проведення занять: лекції, семінарські заняття.

Опис освітньої компоненти

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП рівень вищої освіти	Характеристика освітньої компоненти	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	08 Право	Вибіркова	
	081 Право		
Модулів – 2	081 Право	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 180		II-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2/2,4; самостійної роботи студента – 5/6,4	Перший (бакалаврський)	36 год.	-
		Практичні/Семінарські	
		34 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		110 год.	-
		Індивідуальна робота	
		-	-
		Вид контролю: залік, екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 39,0% : 61,0%

для заочної форми навчання –

Програма освітньої компоненти

Модуль I

Основні тенденції політичного розвитку країн світу наприкінці XV – у першій половині XX ст.

Тема 1. Вступ. Головні тенденції політичної історії світу у період формування індустріальної цивілізації (кінець XV – початок XVIII ст.)

Вступ. Предмет вивчення та завдання курсу «Політична історія сучасного світу». Періодизація курсу. Визначальні риси індустріальної цивілізації. Великі географічні відкриття та їхні політичні наслідки. Європейське Відродження (політичні аспекти). Реформація і Контрреформація в Європі. Соціально-політичні погляди Мартіна Лютера, Жана Кальвіна, Ульріха Цвінглі. Революція у Нідерландах в XVI ст. та її політичне значення. Англійська буржуазна революція XVII ст.: боротьба за владу політичних сил. Олівер Кромвель.

Російська держава у XV–XVII ст. Теорія «Москва – Третій Рим». Реформи Івана IV Грозного. Опричнина, її політичні наслідки. Смутний час в Московському царстві. Правління династії Романових у XVII ст.

Європейська колонізація Північної Америки. Початок формування північноамериканської нації. Східні цивілізації у період зародження індустріального суспільства. Османська імперія у період розквіту могутності. Правління Сулеймана I Пишного. Правління династій Мін і Цін у Китаї. «Імперія Великих Моголів» в Індії.

Тема 2. Політичний розвиток Америки, європейських та інших країн світу у XVIII – XIX ст.

Боротьба за незалежність США. Декларація незалежності США 4 липня 1776 р. Конституція США 1787 р. Джордж Вашингтон. Роль перших американських президентів у політичному житті США (1789-1865). Громадянська війна (1861-1865). Авраам Лінкольн. Політика «реконструкції Півдня» (1865-1877).

Французька буржуазна революція (1789-1799): боротьба за владу політичних сил, її наслідки. Вплив Наполеона Бонапарта на політичний розвиток держави. Політичні зміни у Франції: періоди республіки та імперії.

Об'єднавчі процеси в Європі у XIX ст. (Австрія та Угорщина, Німеччина, Італія).

Революції 1848-1849 рр. в Європі та їхні політичні наслідки.

Політичний розвиток Російської імперії у XVIII ст. (реформи Петра I; палацові перевороти другої чверті XVIII ст.; внутрішня й зовнішня політика Катерини II). Політичні зміни в Російській імперії у XIX ст. (реформи Олександра I, Олександра II; повстання декабристів (1826) та його вплив на суспільно-політичне життя в Росії; суспільно-політичні течії у другій половині XIX ст.).

Політичне становище країн Азії та Африки у XVIII-XIX ст. Вплив європейських країн на політичні процеси у цих регіонах.

Тема 3. Політична історія світу наприкінці XIX – на початку XX ст.

Країни Європи та США в останній третині XIX – на початку XX ст. Політика лібералів та консерваторів в Англії. Заснування лейбористської партії. Реформи Лойд-Джорджа. Паризька комуна (18 березня – 28 травня 1871 р.) у Франції. Конституція Третьої республіки (1875). Діяльність французьких президентів. «Справа Дрейфуса», її політичні наслідки. Зовнішня політика Англії та Франції наприкінці XIX – на початку XX ст.

Політичний розвиток Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. Революція 1905-1907 рр. та її політичні наслідки для російської влади і суспільства. Політична діяльність прем'єр-міністрів Російської імперії С. В. Вітте, П. А. Столипіна.

Політичний розвиток Німеччини в останній третині XIX ст. Конституція 1871 р. Отто фон Бісмарк: політичний портрет. Перехід до “світової політики”. Імператор Вільгельм II.

Національно-визвольний рух балканських народів проти Османської імперії. Політичні зміни та протиріччя на початку XX ст. Балканські війни 1912-1913 рр.

США в останній третині XIX ст. Республіканці при владі. «Ера прогресизму» на початку XX ст. Теодор Рузвельт. Вудро Вільсон. Зовнішньополітичні орієнтири США.

Міжнародні відносини у 1871-1914 рр. Союз трьох імператорів (1873). Троїстий Союз (1882). Боротьба за переділ світу великих держав. Утворення Антанти і блоку центральних держав.

Політичні течії та рухи наприкінці XIX ст. (консерватизм, лібералізм, соціалізм, марксизм, анархізм).

Тема 4. Політика країн світу у період Першої світової війни (1914-1918 рр.)

Політика європейських держав напередодні Першої світової війни. Бойові дії на фронтах 1914 р. Воєнні кампанії 1915-1916 рр. Участь США у війні.

Політична обстановка всередині країн – основних учасниць Першої світової війни. Війна і політичні події 1917-1918 рр. в Росії. Повалення самодержавства. Діяльність Тимчасового уряду. Двовладдя. Більшовистський переворот в жовтні 1917 р. та його наслідки. Початок громадянської війни в Росії (1917-1918 рр.).

Австро-Угорщина та Німеччина у війні. Буржуазно-демократичні революції 1918 р.

Підсумки та політичні наслідки Першої світової війни.

Тема 5. Політичні трансформації в країнах світу у 1918-1939 рр.

Основні політичні ідеології міжвоєнного періоду. Політичний розвиток Великої Британії та Франції у міжвоєнний період. Становище Німеччини у 1918-1939 рр. Ідеологія нацизму та її вплив на політику і населення Німеччини.

Політичний розвиток США у міжвоєнний період. Політичний портрет Франкліна Рузвельта.

Формування тоталітарного режиму в СРСР. Зовнішня політика СРСР у міжвоєнний період.

Політика в країнах Азії, Африки та Латинської Америки у міжвоєнний період.

Тема 6. Друга світова війна в політичній історії країн світу (1939-1945 рр.)

Політика країн світу у перший період Другої світової війни (1 вересня 1939 р. – 21 червня 1941 р.). Радянсько-німецький та інші фронти у другий період війни (22 червня 1941 р. – 18 листопада 1942 р.). Корінний перелом у ході війни (19 листопада 1942 р. – грудень 1943 р.). Військові та політичні завдання СРСР й інших країн антигітлерівської коаліції у четвертий період війни (січень 1944 р. – 9 травня 1945 р.). Тегеран – Ялта – Потсдам: політичні цілі країн-учасниць конференцій. П'ятий період війни (9 травня – 2 вересня 1945 р.). Розгром Японії. Підсумки та політичні уроки Другої світової війни.

Модуль II

Країни світу в умовах політичних змін та викликів у другій половині XX – XXI ст.

Тема 7. Політичний розвиток країн Західної Європи, США та Канади у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Геополітичні зміни у світі після Другої світової війни. «Холодна війна». Політичні зміни у Великобританії та Франції в другій половині 1940-х – 1980-х рр. Політичний портрет Шарля де Голля, Маргарет Тетчер. Проблеми розвитку Німеччини в другій половині 1940-х – 1980-х рр. Політичні наслідки поділу країни. Політичні лідери ФРН та НДР.

Особливості політичного розвитку Італії в другій половині 1940-х – 1980-х рр. Досвід та уроки політичного розвитку Іспанії в другій половині 1940-х – 1980-х рр. Проблеми автономій.

Політичний розвиток США у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Політичне життя Канади та його особливості.

Тема 8. СРСР та країни Центральної і Східної Європи у другій половині 1940-х -1980-х рр.

Головні тенденції політичного розвитку СРСР у 1945-1991 рр. Політичні зміни та тенденції у післявоєнний період, добу «відлиги», періоди «застою» та «перебудови». Роль керівників СРСР у політичному житті країни (Й. Сталін, М. Хрущов, Л. Брежнєв, Ю. Андропов, К. Черненко, М. Горбачов). Опозиційні рухи. Причини та політичні наслідки розпаду СРСР.

Польща, Чехословаччина, Угорщина, Румунія в умовах тоталітарних режимів. Особливості політичного розвитку Болгарії та Югославії у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Режими Тодора Живкова (1954-1989) та Йосипа Броза Тіто (1945-1980).

Тема 9. Особливості політичного розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Розпад колоніальної системи, створення та розвиток незалежних держав у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Рух неприєднання.

Особливості політичного розвитку КНР. Роль Мао Цзедуна, Ден Сяопіна у політичному житті Китаю. Індійський національний конгрес та його лідери у політичному житті Індії. Політика Японії, Туреччини у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Корея та В'єтнам: політичні проблеми та наслідки поділу країн.

Політичний розвиток країн Африки (Єгипет, Алжир, Сирія, ПАР та ін.).

Країни Латинської Америки у другій половині 1940-х – 1980-х рр. (Бразилія, Куба, Мексика, Чілі, Аргентина та ін.).

Тема 10. Політичний розвиток європейських країн на сучасному етапі.

Головні тенденції і зміни у системі міжнародних відносин в 90-х рр. XX – XXI ст. Глобалізація та її вплив на політику країн світу. Політична структура Європейського Союзу на сучасному етапі. Зовнішня політика ЄС і НАТО. Україна та ЄС.

Політичний розвиток країн Західної Європи на сучасному етапі (Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Іспанія). Політичні трансформації в країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Болгарія, країни колишньої Югославії).

Тема 11. США та Канада в умовах сучасних глобалізаційних змін і викликів.

Внутрішня політика США у 90-х рр. XX – XXI ст. Роль президентів у політичному житті країни. Засоби масової інформації, їхня роль у політиці. Політичні скандали. Характер і напрями зовнішньої політики США. Відносини з європейськими країнами. Політика США на пострадянському просторі. США і країни Сходу на сучасному етапі. Політичний розвиток Канади на сучасному етапі. Ліберальна та консервативна партії Канади, їхня роль у суспільно-політичному житті країни. Проблема Квебеку.

Тема 12. Пострадянські країни у 90-х рр. XX – XXI ст.

Головні тенденції та особливості політичного розвитку пострадянських країн, вплив глобалізаційних процесів. Характеристика політичних режимів у нових незалежних державах. Зовнішньополітичні вектори розвитку пострадянських країн.

Російська Федерація, Білорусь, Молдова і країни Балтії на сучасному етапі. Пострадянські республіки Закавказзя та Центральної Азії у 90-х рр. XX – XXI ст. Спільне та відмінне у політичному розвитку нових незалежних держав пострадянського простору. Співдружність Незалежних Держав (СНД): політична структура та еволюція.

Тема 13. Тенденції політичного розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки наприкінці XX – у XXI ст.

Особливості політичного розвитку Китаю на сучасному етапі. Зовнішня політика Китаю у XXI ст. Політичний розвиток Індії, Японії. Внутрішня та зовнішня політика Туреччини. Проблеми і виклики у політичному розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки в XXI ст.

Структура освітньої компоненти

Назви тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	Всього	У тому числі					У тому числі				
		Л.	П./С.	Лаб.	С.р.	Інд.	Всього	Л.	П./С.	Лаб.	С.р.
Модуль І. Основні тенденції політичного розвитку країн світу наприкінці XIV – у першій половині XX ст.											
Тема 1. Вступ. Головні тенденції політичної історії світу у період формування індустріальної цивілізації (кінець XIV – початок XVIII ст.)	16	4	4		8						
Тема 2. Політичний розвиток Америки, європейських та інших країн світу у XVIII – XIX ст.	12	2	2		8						
Тема 3. Політична історія світу наприкінці XIX – на початку XX ст.	12	2	2		8						
Тема 4. Політика країн світу у період Першої світової війни (1914-1918 рр.)	16	4	2		10						
Тема 5. Політичні трансформації в країнах світу у 1918-1939 рр.	14	2	4		8						
Тема 6. Друга світова війна в політичній історії країн світу (1939-1945 рр.)	20	4	4		12						
Разом за модулем 1	90	18	18	-	54	-	-	-	-	-	-
Модуль ІІ. Країни світу в умовах політичних змін та викликів у другій половині XX – XXI ст.											
Тема 7. Політичний розвиток країн Західної Європи, США та Канади у другій половині 1940-х – 1980-х рр.	18	4	4		10						

Тема 8. СРСР та країни Центральної і Східної Європи у другій половині 1940-х -1980-х рр.	14	2	2		10							
Тема 9. Особливості політичного розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки у другій половині 1940-х - 1980-х рр.	14	2	2		10							
Тема 10. Політичний розвиток європейських країн на сучасному етапі	14	4	4		6							
Тема 11. США та Канада в умовах сучасних глобалізаційних змін та викликів.	10	2	2		6							
Тема 12. Пострадянські країни у 90-х рр. XX – XXI ст.	12	2	2		8							
Тема 13. Тенденції політичного розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки наприкінці XX – у XXI ст.	8	2	–		6							
Разом за модулем 2	90	18	16	-	56	-	-	-	-	-	-	-
Усього годин	180	36	34	-	110	-	-	-	-	-	-	-

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення освітньої компоненти «Політична історія сучасного світу». Вона здійснюється за такими напрямками:

- ✓ підготовка питань, визначених у планах семінарських занять;
- ✓ підготовка питань і тем, винесених виключно на самостійну роботу;
- ✓ конспектування статей з фахових журналів, розділів монографій або підручників;
- ✓ підготовка реферату;
- ✓ виконання індивідуальних завдань (повідомлень);
- ✓ підготовка до підсумкових модульних робіт;
- ✓ підготовка до заліку та екзамену.

Лекційний матеріал, поданий викладачем, повинен бути відправною точкою для студента, однак ніяк лише формою готової передачі знань. Викладач у лекції формулює ті питання, проблеми, що повинні бути вивчені, проаналізовані студентами при підготовці до семінарських занять. Студент, який прагне до саморозвитку, самоосвіти, має докласти зусиль до вирішення поставлених йому завдань, творчо підходити до них, навчитись правильно аналізувати їх і відповідно втілювати їх у своїх відповідях, рефератах, підсумкових модульних роботах тощо. Виходячи з цього, необхідно підкреслити, що самостійна робота є дуже важливим видом пізнавальної діяльності студентів, формування його як творчої, активної особистості. Це, безперечно, допоможе майбутньому історика і в професійній діяльності, а також при вирішенні життєвих проблем.

При виконанні завдань самостійної роботи студентам необхідно творчо використовувати свої попередні знання, уміння й досвід. Особливо важливо навчитись чітко планувати цю роботу, виділяти головне, використовувати відповідні засоби та методи.

При **конспектуванні** статей з фахових журналів, розділів монографій або підручників студент має насамперед попередньо ознайомитись з їхньою структурою, виділити важливі для конспектування місця, продумати відповідний план конспекту. Спеціалісти рекомендують конспектувати при повторному читанні статті, книги або джерела, коли усвідомлюється краще смисловий зв'язок ідей, фактів, логіка міркувань авторів.

У конспекті необхідно робити записи переважно своїми словами, можна іноді цитувати автора. Ні в якому разі не треба сліпо переписувати більшість запропонованого тексту, оскільки це не розвиває творчі здібності студента і забирає багато часу. Конспект має бути чітко спланованим, невеликим за обсягом, складатись з окремих тез, або стисло законспектованих пунктів, з доповненням їх власними думками. Студент може провести порівняльний аналіз розвитку окремих слов'янських держав або народів у складі інших держав, проаналізувати запропоновані викладачем проблемні питання

(наприклад, передумови, причини, наслідки певних подій, постаті), використавши при цьому рекомендовану літературу.

Звертаємо увагу студентів, що вони мають працювати переважно із рекомендованою літературою, відібраною викладачем. Використання іншої літератури, електронних ресурсів має бути більш обережним і є доцільним, якщо студент при цьому консультується з викладачем і цікавився до цього темою, володіє нею певною мірою.

При підготовці **реферату** студент має насамперед виявити бажання вивчати запропоновану тему, а також вміння глибоко та детально проаналізувати поставлену проблему. Студент може запропонувати і свою тему реферату, після консультації з викладачем, який визначить її значущість та доцільність.

Студенту важливо ознайомитись з вимогами до написання реферату, підібрати необхідну літературу, також проконсультувавшись з викладачем (частково вона вже запропонована у плані семінару).

Обсяг реферату визначається змістом та складністю теми, характером викладу матеріалу і може становити близько 15 сторінок друкованого тексту (без урахування списку використаної літератури та додатків).

Структура реферату передбачає, по-перше, складання плану. План містить такі елементи: вступ, пункти основної частини, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки (якщо вони є).

Вступ реферату містить обґрунтування актуальності або значущості, важливості обраної теми, мету та основні завдання при її вивченні.

У пунктах основної частини міститься виклад обраної проблеми, аналіз її, відповідно до пунктів, висвітлюються думки різних істориків з даної проблеми, з посиланням у квадратних дужках на використану літературу.

У висновках наводяться загальні теоретичні та практичні підсумки дослідження. Вони мають бути логічно пов'язаними із змістом попереднього викладення матеріалу.

У додатки вносять статистичну інформацію (таблиці, діаграми тощо), документи нормативного характеру (положення, статuti тощо), матеріали, на які робляться посилання у роботі (окрім тих, що вказуються у списку використаної літератури).

Реферат виконується державною мовою. У текст можна включати цитати, визначення для підтвердження своєї думки.

Загальна оцінка реферату визначається рівнем обґрунтування зроблених узагальнень (вступ, висновки), кількістю використаної літератури та вмінням її проаналізувати в основній частині.

Захист реферату проводиться студентом на семінарському занятті у відведений викладачем час, може обговорюватися у групі після доповіді. Доповідач має відповісти на запитання, що виникли під час обговорення.

Реферат має бути оформлений на окремих аркушах білого паперу формату А4 (210x297 мм) у машинному (за допомогою комп'ютерної техніки) або рукописному вигляді на одному боці. Текст реферату слід розташовувати на

сторінці, додержуючись таких розмірів полів: верхнє, лівє і нижнє – не менше 20 мм, праве – не менше 10 мм. Реферат виконують шрифтом Times New Roman розміром 14, міжрядковий інтервал – 1,5.

Титульний аркуш повинен містити: найменування вищого навчального закладу; назву реферату; П. І. Б. студента (група, курс, факультет, форма навчання); науковий ступінь, вчене звання, П. І. Б. наукового керівника; місто та рік.

При написанні реферату обов'язково потрібно давати посилання на джерела, використану літературу після кожного їхнього використання у тексті (у квадратних дужках із вказанням номеру сторінки, наприклад: [3, с. 56]). Не можна включати до переліку ті джерела, на які не були зроблені посилання в роботі.

Список використаних джерел та літератури розміщують в алфавітному порядку, або по мірі згадування у тексті роботи (при цьому лише один раз вказуючи одне і те ж джерело) і складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи. У списку повинні переважати новітні видання. Кількість використаних джерел – не менше 10.

При виконанні **індивідуального завдання (повідомлення)** студент повинен ознайомитись з вимогами до нього, змістом, проконсультуватись з викладачем з конкретних питань та методів виконання його, що викликають складнощі, проаналізувати відповідний теоретичний матеріал, необхідний для виконання індивідуального завдання, скласти план виконання завдання, оформити його у письмовому вигляді в своєму зошиті. Обов'язково наприкінці необхідно вказати використану літературу та джерела. Повідомлення має бути розглянуто під час семінарського заняття. В іншому випадку, за браком часу, допускається його письмова здача викладачеві, з подальшою усною співбесідою із студентом у визначений час.

Підготовка до **підсумкових модульних робіт (ПМР), заліку та екзамену** має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни загалом. При цьому студент повинен ознайомитись з переліком питань та завдань до ПМР, заліку або екзамену; використати конспект лекцій з даної дисципліни, рекомендовані підручники, монографії, статті, інструктивно-методичні матеріали. При підготовці необхідно виділити більш складні питання та завдання, приділити їм ретельнішу увагу. Рекомендуємо також для перевірки своїх знань виконати студенту тестові завдання до кожної теми, включеної до ПМР.

ПМР складається з трьох типів завдань, що відрізняються складністю: тестові завдання, теоретичні завдання, практичні завдання. До тестових завдань відносяться тестові завдання з вибором однієї або декількох правильних відповідей, закінченням речення, визначенням понять. За допомогою теоретичного завдання перевіряється знання навчального програмного матеріалу. Практичне (творче) завдання передбачає, що студент повинен вміти використовувати набуті знання і вміння з освітньої компоненти «Політична історія сучасного світу», аналізувати та робити обґрунтовані висновки.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ I

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ
НАПРИКІНЦІ XIV – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ.

Семінарське заняття № 1

**Головні тенденції політичної історії світу у період формування
індустріальної цивілізації (XV – початок XVIII ст.) (Ч. 1)**

План.

1. Реформація і Контрреформація в Європі (політичні аспекти). Соціально-політичні погляди Мартіна Лютера, Жана Кальвіна, Ульріха Цвінглі.
2. Революція у Нідерландах в XVI ст. та її політичне значення.
3. Англійська буржуазна революція XVII ст.: боротьба за владу політичних сил.

Мета: дослідити політичні аспекти Реформації, її вплив на суспільно-політичне життя в Європі; хід та наслідки політичної боротьби у періоди революцій в окремих європейських країнах (Нідерланди, Англія).

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: Реформація; Контрреформація; буржуазна революція; парламент; Генеральні штати; Утрехтська унія 1579 р.; протекторат О.Кромвеля; Довгий парламент; пресвітеріани; індепенденти; левелери; «Біль про права» (1689 р.).

Питання самостійної роботи: Визначальні риси індустріальної цивілізації. Великі географічні відкриття та їхні політичні наслідки. Європейське Відродження (політичні аспекти). Олівер Кромвель.

Реферат:

Політичні портрети діячів Англійської революції XVII ст.

Питання для обговорення

1. Яким був вплив Реформації та Контрреформації на політичне життя європейських країн?
2. Як релігійні погляди та переконання можуть впливати на свідомість людини, її ставлення до влади, політичних інститутів?
3. Що було відмінного між буржуазними революціями в Нідерландах XVI ст. та Англії XVII ст.?

4. Якими були роль і вплив відомих політичних діячів Англії у період буржуазної революції XVII ст.?

Література:

1. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 438 с.
2. Орлова Т. В. Історія сучасного світу (XV–XXI століття) : навчальний посібник. Київ: Вікар, 2008. 552 с.
3. Акунін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492-1918 рр.): Хронологія подій. Навчальний посібник. Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2013. 575 с.
4. Кузьмін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. Житомир, 2011. 455 с.
5. Чистозвонов А. Н. Нидерландская буржуазная революция XVI века. Москва: Издательство АН СССР, 1958. 191 с.
6. Барг М. А. Великая английская революция в портретах её деятелей. Москва: Мысль, 1991. 397 с.
7. Савин А.Н. Лекции по истории Английской революции. Москва: Крафт+, 2000. 536 с.
8. Павлова Т. А. Кромвель. Москва: Мол. гвардия, 1980. 361 с.
9. Бевзюк Н. П. Реформация и европейский мир. Методические рекомендации. Одесса: Одес. нац. ун-т, 2012. 31 с.
10. Задорожня Н., Задорожня Е. Реформация: политико-правовое измерение. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»*: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 103-107.
11. Яроцький П. Релігійний, соціально-політичний, культурно-цивілізаційний вимір Європейської Реформації та особливості її сприйняття в Україні. *Волинський Благовісник* №5 (2017). С. 321-336.
12. Каріков С.А. Конфесійна боротьба в Німеччині у 1546–1555 рр.: політичний аспект. *Харьковский историко-археологический ежегодник*. Том 9 (2010): Древности 2010. С. 85-93.

Методичні рекомендації:

Розкриваючи **перше питання**, студенти мають проаналізувати вплив Реформації та Контрреформації на політичні процеси в країнах Європи. Необхідно зазначити, що ідеї Реформації виникли на початку XVI ст., і особливо проявилися в Німеччині. Оскільки свідомість тогочасного населення Європи була релігійною, зрозуміло, який вплив справили ці ідеї на реформування суспільно-політичних відносин у суспільстві, розколовши його на ворогуючі табори. Відомо також, що Реформація передувала виникненню перших європейських буржуазних революцій. Важливе значення при цьому має насамперед характеристика релігійних та соціально-політичних поглядів

лідерів реформаційного руху в різних країнах. Також важливо звернути увагу на ідеології та протистояння (збройні конфлікти, Селянська війна) трьох політичних таборів, що сформувалися у Німеччині в XVI ст. – лютеран, анабаптистів і католиків на чолі з імператором.

У **другому питанні** важливо виділити причини буржуазної революції у Нідерландах, серед яких головною роль відіграло незадоволення іспанським пануванням і політикою короля Філіппа II. Також необхідно підкреслити, що революція перемогла завдяки активній участі у ній широких верств населення (буржуазії, робітників, селян, міщан та ін.). У цій боротьбі політичні чинники тісно перепліталися з релігійними (проти переслідування протестантів, іконоборський рух тощо). Рекомендуємо звернути увагу на провідні постаті нідерландської аристократичної опозиції (Вільгельм Оранський, граф Егмонт, адмірал Горн). Утрехтська унія 1579 р., підписана між опозицією та іспанським королем стала логічним результатом боротьби Нідерландів за незалежність, передбачала автономію країни і створення Генеральних штатів (вищого законодавчого органу). В країні було встановлено республіканську форму правління, введено буржуазні свободи; активно почала розвиватися національна мова і культура. Оскільки це була перша переможна буржуазна революція в Європі, важливо виділити її історичне та політичне значення для інших країн, а також охарактеризувати подальший вплив цієї країни на колоніальну світову політику.

Вивчаючи **третє питання**, необхідно насамперед виділити коротко основні етапи боротьби за владу політичних сил, які протистояли одна одній в період Англійської буржуазної революції XVII ст. Зокрема, важливо проаналізувати складні відносини між королем та парламентом, спроби відновлення монархії в країні; також показати роль і вимоги парламенту у політичній боротьбі, висвітлити причини її та наслідки; охарактеризувати політичні портрети діячів революції (королі Яків I, Вільгельм III Оранський; Олівер Кромвель, Джон Лільберн, Джерард Уїнстенлі та ін.).

Семінарське заняття № 2

Головні тенденції політичної історії світу у період формування індустріальної цивілізації (XV – початок XVIII ст.) (Ч. 2)

План.

1. Політичний розвиток Московської держави у XV – XVII ст.
2. Європейська колонізація Північної Америки. Початок формування північноамериканської нації.
3. Східні цивілізації у період зародження індустріального суспільства (Османська імперія, Індія, Китай).

Мета: дослідити характерні риси та особливості формування і політичного розвитку Московської держави у названий період; політичне життя у

північноамериканських колоніях; специфіку політичного розвитку окремих держав східних цивілізацій.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: теорія «Москва – Третій Рим»; реформи; Судебник; опричнина; абсолютизм; Смутний час; Семибоярщина; династія; колонія; резервація; законодавчі збори; губернатор; імперія; султан; халіф; «Імперія Великих Моголів».

Питання самостійної роботи: Теорія «Москва – Третій Рим». Реформи Івана IV Грозного. Опричнина, її політичні наслідки. Смутний час в Московському царстві. Правління династії Романових у XVII ст. Османська імперія у період розквіту могутності. Правління Сулеймана I Пишного. Правління династій Мін і Цін у Китаї. «Імперія Великих Моголів» в Індії.

Реферати:

Правління і постать Івана IV Грозного: політичні аспекти.
Політична історія Османської імперії у XV–XVII ст.

Питання для обговорення

1. Які чинники вплинули на процес становлення Московської централізованої держави?
2. Політичні аспекти опричнини у період правління Івана IV Грозного.
3. Охарактеризуйте причини та наслідки Смутного часу в Московському царстві.
4. Як складались відносини між колоніями та метрополією на американському континенті?
5. Проаналізуйте політичну структуру Османської імперії.

Література:

Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2012. – 438 с.

Акунін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492-1918 рр.): Хронологія подій. Навчальний посібник. – Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2013. – 575 с.

Кузьмін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. – Житомир, 2011. – 455 с.

История России с древнейших времён до наших дней: учеб.: в 2 т. Т. 1 / А. Н. Сахаров, А. Н. Боханов, В. А. Шестаков; под ред. А. Н. Сахарова. Москва: Проспект, 2010. 544 с.

История России с древнейших времен до 1861 года: Учеб. для вузов / Н. И. Павленко, И. Л. Андреев, В. А. Федоров; Под ред. Н. И. Павленко. 3-е изд., перераб. Москва: Высш. шк., 2004. 536 с.

Алексеев Ю. Г. Государь всея Руси. Новосибирск: Наука, Сиб. отд-ние, 1991. 240 с.

Скрынников Р.Г. Иван Грозный. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2001. 480 с. URL: http://militera.lib.ru/bio/skrynnikov_rg/index.html.

Зимин А. А. Опричнина. Москва: Территория, 2001. 448 с.

Тарле Е. В. Очерки истории колониальной политики западноевропейских государств (конец XV – начало XIX в.). – М. – Л., 1965.

Бурстин Д. Американцы: колониальный опыт. М., 1993.

Кинросс Л. Расцвет и упадок Османской империи. М., 1999.

Хитцель Ф. Османская империя. Москва.: Вече, 2006. 384 с.

Кириченко В. П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки: Навч. посібник. Київ: Либідь, 2002. 168 с.

Губер А. А., Ким Г. Ф., Хейфец А. Н. Новая история стран Азии и Африки. Москва: Глав. ред. вост. лит-ры изд-ва «Наука», 1982. 560 с.

Методичні рекомендації:

У першому питанні студентам важливо виділити та охарактеризувати такі пункти: теорія «Москва – Третій Рим»; реформи Івана IV Грозного, опричнина; Смутний час; правління династії Романових у XVII ст. При цьому необхідно звернути увагу саме на політичні аспекти формування та зміцнення Московської централізованої держави. Наприклад, теорія «Москва – Третій Рим» сприяла формуванню відповідного статусу московських правителів, зовнішньополітичні завдання. Період правління Івана IV є складним і суперечливим, з огляду на його особистість та необхідність зміцнення централізації держави і абсолютної влади царя. Характеризуючи опричнину, також важливо виділити думку окремих російських істориків про те, що в умовах нерозвинутості інститутів державної влади цар намагався вирішувати проблеми централізації країни шляхом терору. О. О. Зімін вважав, що смисл опричнини полягав у свідомо здійснюваній політичній лінії царя – завершальному ударі, що було нанесено залишкам удільної роздробленості; централізаторська політика проводилася в дуже архаїчних формах; варварські середньовічні методи боротьби Івана Грозного із своїми політичними супротивниками накладали на усі заходи опричних років печатку деспотизму та насильства.

Рекомендуємо також виділити причини та політичні наслідки Смутного часу у Московському царстві на початку XVII ст. Щодо правління перших представників династії Романових (царів Михайла Федоровича (1613-1645), Олексія Михайловича (1645-1676) та ін.) важливо виділити ті політичні зміни, що відбулися тоді у житті держави. Цікаво, наприклад, що співправителем царя Михайла був його батько патріарх Філарет; за царя Олексія Михайловича було

прийнято важливий документ «Соборне уложення», що регулював відносини між царем і підданими та ін.; тісно перепліталися релігійні та політичні чинники при прийнятті важливих рішень.

Характеристика **другого питання** має включати такі важливі аспекти: боротьбу між Англією та Іспанією за американські колонії у XVI ст.; процес виникнення та розвитку колоній на американському континенті; жорстоку політику колоністів проти корінного населення (індіанців). Також необхідно охарактеризувати адміністративний устрій та політичний статус колоній, їхню залежність від Англії; прослідкувати процес їхньої поступової економічної та політичної відособленості і формування майбутньої американської нації.

Розкриваючи **третє питання**, важливо виділити специфіку політичних змін, що відбулися у найбільших країнах Азії у XV – XVII ст.: Османській імперії, Китаї та Індії. Наприклад, утворення Османської імперії супроводжувалося активним розширенням володінь турків на Балканському півострові, в Азії, Африці, захопленням Константинополя (1453 р.); прийняттям османськими правителями титулу халіфа (глави усього ісламу). Розквіт могутності держави відбувся у XVI ст., особливо за правління Сулеймана I Великого (1520-1566). Окрему увагу необхідно приділити політичному устрою Османської імперії, органам державного управління та їх функціям; яку роль відігравали яничари у політичному житті держави. Військово-сіпахійська система трималася на збільшенні податків і пограбуванні підкорених народів. Занепад могутності держави розпочався вже наприкінці XVI ст., однак у цей період європейські країни вели важку боротьбу проти територіальних домагань турків, і переломним моментом стала битва під Віднем 1683 р., у якій османська армія зазнала поразки; відбулося об'єднання зусиль європейських держав проти Османської імперії (створення Священної ліги).

Специфіку політичного устрою Китаю визначало правління династії Мін (1368-1644). Важливо охарактеризувати політику роздачі імператорами земель країни своїм родичам. Жорстока експлуатація населення призвела до антифеодальної селянської війни, повалення старої і приходу до влади нової династії Цін (1644-1911). У зовнішній політиці Китай проводив заходи, спрямовані на недопущення в країну європейських колонізаторів, іноземного капіталу, що мало свої позитивні та негативні сторони.

Індія у часи середньовіччя перебувала у стані феодальної роздробленості, міжусобних війн. У XVI ст. її було захоплено правителем Самарканду і разом з іншими державними утвореннями увійшла до складу «Великої імперії Моголів». Держава була феодально-монархічною, яку очолював шах; її було поділено на провінції, якими керували намісники – губернатори. Негативними чинниками політичного розвитку, занепаду та розпаду імперії були: жорстока експлуатація селян, ремісників; міжрелігійна ворожнеча; національно-визвольна боротьба. Однак після цього на початку XVIII ст. Індія потрапила під контроль європейських (особливо англійських) колонізаторів.

Семінарське заняття № 3
Політичний розвиток Америки, європейських країн світу
у XVIII – XIX ст.

План.

1. Боротьба за незалежність США. Особливості формування американського суспільства.
2. Французька буржуазна революція (1789-1799) та її вплив на подальший розвиток суспільства в XIX ст.
3. Об'єднавчі процеси в Європі у XIX ст. (Німеччина, Італія).

Мета: дослідити особливості та виявити характерні риси політичного розвитку США, Франції, Німеччини та Італії у XVIII – XIX ст.; осмислити роль особистісного фактора у політичному житті цих країн.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: незалежність; Конституція США; президент; громадянська війна; політика «реконструкції Півдня»; Французька буржуазна революція; монархія; республіка; якобінці; жирондисти; Директорія; Рісорджіменто.

Питання самостійної роботи: Декларація незалежності США 4 липня 1776 р. Конституція США 1787 р. Джордж Вашингтон. Громадянська війна (1861-1865). Авраам Лінкольн. Політика «реконструкції Півдня» (1865-1877).

Вплив Наполеона Бонапарта на політичний розвиток Франції. Політичні зміни у Франції: періоди республіки та імперії.

Об'єднавчі процеси в Європі у XIX ст.: Австрія та Угорщина.

Революції 1848-1849 рр. в Європі та їхні політичні наслідки.

Політичний розвиток Російської імперії у XVIII ст. (реформи Петра I; палацові перевороти другої чверті XVIII ст.; внутрішня й зовнішня політика Катерини II). Політичні зміни в Російській імперії у XIX ст. (реформи Олександра I, Олександра II; повстання декабристів (1826) та його вплив на суспільно-політичне життя в Росії; суспільно-політичні течії у другій половині XIX ст.).

Політичне становище країн Азії та Африки у XVIII-XIX ст. Вплив європейських країн на політичні процеси у цих регіонах.

Реферати:

1. Роль перших американських президентів у політичному житті США (1789-1865).
2. Провідні постаті боротьби за об'єднання Італії у XIX ст.

Питання для обговорення

1. Виділіть особливості боротьби за незалежність США та формування американського суспільства у XVIII ст.
2. Вкажіть спільне та відмінне між Великою французькою буржуазною революцією XVIII ст. та Англійською буржуазною революцією XVII ст.
3. Виявіть характерні риси та особливості об'єднавчих процесів в Італії у XIX ст.
4. Які чинники гальмували процес об'єднання німецьких земель в єдину державу у XIX ст.?
5. Яку роль в процесі об'єднання Німеччини та Італії відіграли їх політичні лідери?

Література:

- Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 438 с.
- Акунін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492-1918 рр.): Хронологія подій. Навчальний посібник. Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2013. 575 с.
- Кузьмін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. Житомир, 2011. 455 с.
- Ревуненков В.Г. Очерки по истории Великой французской революции: Падение монархии. 1789-1792. Москва: Книга по Требованию, 2012. 240 с.
- Смирнов В.П., Посконин В.С. Традиции Великой французской революции в идейно-политической жизни Франции, 1789-1989. Москва: Изд. МГУ, 1991. 220 с.
- Галкин И.С. Создание Германской империи. Москва: Высш. школа, 1986. 173 с.
- Чубинский В. В. Бисмарк. Политическая биография. Москва: Мысль, 1988. 416 с.
- Степанова В.В. Политическая борьба в Пруссии в 60-е годы XIX века: значение и последствия для германской истории. Москва: Моск. гос. открытый пед. ун-т, 1999. 287 с.
- Ненахов Ю. Ю. Железом и кровью. Войны Германии XIX века. Минск.: Харвест, Москва: АСТ, 2002. 656 с.
- Согрин В.В. Политическая история США. XVII–XX вв. Москва: Издательство «Весь Мир», 2001. 400 с.
- Хофстедтер Р. Американская политическая традиция и её создатели. Москва: Наука: Квадрат, 1992. 425 с.
- Алентьева Т. В. Общественное мнение в США в период назревания Гражданской войны: 1828-1861: автореф. дис. докт. ист. наук: 07.00.03. Курск, 2006. 51 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/obshchestvennoe-mnenie-v-ssha-v-period-nazrevaniya-grazhdanskoj-voiny-1828-1861>
- Китс Дж. История Италии / пер. с англ. Т. М. Котельниковой. Москва: Астрель, 2012. 246 с.
- Рутенбург В.И. Истоки Рисорджименто. Италия в XVII-XVIII веках. Ленинград: «Наука» Ленингр. отд-ние, 1980. 304 с.

Муромцева О. В. Жизнь и деятельность Джузеппе Гарибальди: Современный взгляд. *Новая и новейшая история*. 2002. № 1. С. 152-172.

Михайленко М.Ю. Державна політика національної консолідації Королівства Італія (1861-1896 pp.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2020. 214 с.

Методичні рекомендації:

Вивчаючи **перше питання**, рекомендуємо першим пунктом проаналізувати проблеми у відносинах між американськими колоніями та метрополією, охарактеризувати наслідки Семирічної війни (1756-1763) як результат суперництва Великобританією та Францією за ці землі. Далі важливо виділити причини протестного руху в цих колоніях проти англійської політики, і чому цей рух переріс у війну за їхню незалежність (1775-1783) та перемогу. Доцільно, на наш погляд, виділити найважливіші політичні пункти, що містилися у Декларації незалежності США (від 4 липня 1776 р.). Наступним питанням, на яке необхідно дати відповідь, є аналіз перших років державотворення в США, чому вони стали федеративною президентською, а не парламентською республікою, яким був розподіл функцій між законодавчою та виконавчою владою за Конституцією 1787 р.

Також необхідним є вивчення процесу формування партійної системи США, особливо у XIX ст. Важливо звернути увагу і на соціально-економічні проблеми, особливо проблему рабства, яка була серйозним чинником політичної нестабільності держави, переросла поступово у Громадянську війну між північними та південними штатами (1861-1865). Потім необхідно висвітлити головні результати політики «реконструкції Півдня» (1865-1877), серед яких найбільш актуальним стало надання політичних прав усім громадянам незалежно від раси і національності.

Логічним завершенням вивчення питання є характеристика ролі перших американських президентів у політичному житті США (1789-1865) (реферат).

У **другому питанні** необхідно насамперед охарактеризувати загальні тенденції та зміни, що відбулися у XVIII – XIX ст. в країнах Європи: перехід від аграрного до індустріального суспільства; поява нових політико-ідеологічних теорій (ідеологія Просвітництва); зміна традиційного релігійного світогляду на більш раціональний; тенденція до створення абсолютистських монархій тощо.

Аналізуючи події Французької буржуазної революції (1789-1799), важливо охарактеризувати її причини; зосередити увагу на політичних змінах, що відбулися внаслідок захоплення влади парламентом; чому був страчений французький король Людовик XVI; виявити політичні проблеми діяльності різних угруповань під час існування Першої республіки. Вивчаючи вплив революції на подальший розвиток французької держави і суспільства, необхідно виділити чинник політичної нестабільності, періодичних політичних криз, що виникали тут у XIX ст. Фактично відбувалася політична боротьба між прихильниками республіки та монархії, у якій остаточно перемогли перші.

Зважаючи на великий часовий відрізок для аналізу, студенти мають виділити лише найважливіші політичні тенденції цього періоду.

У **третьому питанні** важливо підкреслити, що об'єднавчі процеси були однією з головних політичних тенденцій в ряді країн Західної Європи у XIX ст. Політичний розвиток Німеччини гальмувався такими чинниками: поділ на окремі князівства; митні бар'єри; вузькість внутрішнього ринку; ліквідація Священної Римської імперії (1806). Пруське королівство на чолі династією Гогенцоллернів та Австрія з володіннями Габсбургів були центрами, що претендували на об'єднання німецьких земель. Процес політичного та економічного об'єднання цих земель був складним і пройшов через етап ліберального руху 1830-х – 1840-х рр. з об'єднавчими гаслами, утворення митного союзу з ініціативи Пруссії (1834), обговорення проблеми у Франкфуртському парламенті у революційний 1848 р.; війн Пруссії з Австрією (1864, 1866 рр.) та Францією (1870-1871 рр.). Результатом цих процесів стало утворення у 1871 р. Німецької імперії, до складу якої увійшли всі німецькі землі, крім Австрії.

Щодо особливостей політичних процесів в Італії необхідно зазначити, що вони відбувалися в умовах, коли вона була територіально роздробленою, поділеною на окремі королівства, що протягом XVIII ст. потрапили під владу Австрії, Іспанії, а пізніше були окуповані французькими військами. До того ж північна частина італійських земель була економічно розвинутою на відміну від сільськогосподарського півдня. Найважливішим є аналіз етапів та політичних аспектів національно-визвольного й об'єднавчого руху в Італії Рісорджіменто (Відродження) з 1815 до 1870 рр., починаючи від створення таємних товариств і закінчуючи війнами за незалежність країни, приєднанням Риму. Не менш важливе значення має характеристика провідних постатей цього руху (граф Камілло Бенсо ді Кавур, Джузеппе Мадзіні, Джузеппе Гарібальді).

Вивчаючи це питання слід пам'ятати, що ці об'єднавчі процеси були досить складними та суперечливими, оскільки приєднання окремих територій відбувалося силою, через пролиття крові.

Семінарське заняття № 4
Політична історія світу у період
активного розвитку капіталістичних відносин
(остання третина XIX – початок XX ст. (до 1914 р.))

План.

1. Країни Європи та США в останній третині XIX – на початку XX ст.
2. Політичний розвиток Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.
3. Міжнародні відносини у 1871-1914 рр.

Мета: дослідити особливості політичного розвитку провідних країн Європи та США в останній третині XIX – на початку XX ст.; проаналізувати цілі і проблеми міжнародних відносин цього періоду.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: реформи; лейбористська партія; Паризька комуна; конституція; «справа Дрейфуса»; культуркампф; ера прогресизму в США; Балканські війни 1912-1913 рр.; революція 1905-1907 рр. в Росії; Троїстий Союз; Антанта.

Питання самостійної роботи:

Політика лібералів та консерваторів в Англії. Заснування лейбористської партії. Реформи Лойд-Джорджа. Паризька комуна (18 березня – 28 травня 1871 р.) у Франції. Конституція Третьої республіки (1875). Діяльність французьких президентів. «Справа Дрейфуса», її політичні наслідки.

Революція 1905-1907 рр. в Росії та її політичні наслідки для влади і суспільства. Політична діяльність прем'єр-міністрів Російської імперії С. В. Вітте, П. А. Столипін.

Політичний розвиток Німеччини в останній третині XIX ст. Конституція 1871 р. Отто фон Бісмарк: політичний портрет. Перехід до «світової політики». Імператор Вільгельм II.

Національно-визвольний рух балканських народів проти Османської імперії. Політичні зміни та протиріччя на початку XX ст. Балканські війни 1912-1913 рр.

США в останній третині XIX ст. Республіканці при владі. «Ера прогресизму» на початку XX ст. Теодор Рузвельт. Вудро Вільсон. Зовнішньополітичні орієнтири США.

Союз трьох імператорів (1873). Троїстий Союз (1882). Утворення Антанти і блоку центральних держав.

Політичні течії та рухи наприкінці XIX ст. (консерватизм, лібералізм, соціалізм, марксизм, анархізм).

Реферати:

Отто фон Бісмарк: політичний портрет.

Правління і постать російського імператора Миколи II (1894-1917): політичні аспекти.

Питання для обговорення

1. Порівняйте політичне становище Франції та Німеччини в останній третині XIX – на початку XX ст.
2. Виділіть головні тенденції політичного розвитку Російської імперії у період правління Миколи II.

Література:

- Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
- Акунін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492-1918 рр.): Хронологія подій. Навчальний посібник. Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2013. 575 с.
- Кузьмін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. Житомир, 2011. 455 с.
- История России с древнейших времен до наших дней: учебник / А. Н. Сахаров, А. Н. Боханов, В. А. Шестаков; под ред. А. Н. Сахарова. Москва : Проспект, 2012. 768 с.
- Миронов В.Б. Российская империя XIX – начала XX века. Москва: Вече, 2011. 800 с.
- Сергеенкова И.Ф. Партии и партийные системы стран Западной Европы и США в XX – начале XXI века: курс лекций по дисциплине / УдГУ. Ижевск, 2012. 525 с.
- Согрин В.В. Политическая история США. XVII–XX вв. Москва: Изд-во «Весь Мир», 2001. 400 с.

Методичні рекомендації:

Аналізуючи **перше питання**, важливо зазначити, що у цей період остаточно сформувалися головні ознаки буржуазно-демократичних держав, серед яких необхідно виділити існування буржуазних партій та їхню боротьбу за владу, великий вплив парламенту на політичне життя, політична діяльність в рамках конституції і відповідних правових норм.

Рекомендуємо охарактеризувати політичний розвиток провідних європейських країн, виділивши при цьому певні особливості, притаманні кожній з них.

Наприклад, в Англії продовжувала функціонувати двопартійна система, однак провідні позиції при владі належали ліберальній партії. Серед політичних змін варто звернути увагу на виникнення нової лейбористської (робітничої) партії та її діяльності на початку XX ст. Також доцільно охарактеризувати причини та результати соціальних реформ Д. Ллойд-Джорджа.

Окремо слід показати, якими були й результати колоніальної зовнішньої політики Британської імперії.

При вивченні політичного розвитку Франції рекомендуємо насамперед звернути увагу на існування Паризької комуни та її політичне значення. Також період III Республіки є важливим для вивчення розподілу владних повноважень за Конституцією 1875 р. Студентам необхідно охарактеризувати діяльність владних політичних партій цього періоду, президентів, звернути увагу на політичні скандали (Панамський скандал 1888 р., «справу Дрейфуса» 1890-х рр.), зовнішню політику Франції.

При аналізі політичної історії Німеччини названого періоду важливо охарактеризувати повноваження за Конституцією 1871 р.; внутрішню політику, яку проводив Отто фон Бісмарк (державні реформи, політика германізації, культуркампф, робітнича політика). У зовнішній політиці відбувся перехід до «світової політики», поділу світу на свою користь.

Вивчаючи розвиток США, необхідно підкреслити, що країна була світовим лідером за рівнем економічного розвитку. Цей період у політичному вимірі можна назвати періодом республіканців, які перебували тоді при владі. Цікавим для вивчення є рух прогресизму на початку ХХ ст., який представляв середні верстви населення; також зміни у виборчій системі. У зовнішній політиці відбувся перехід до політики панамериканізму.

При вивченні **другого питання**, рекомендуємо розглянути окремо зміни у зовнішній та внутрішній політиці країни.

При характеристиці внутрішньої політики Росії важливо звернути увагу на: події першої російської революції 1905–1907 рр., їх оцінку в сучасній історичній науці (зокрема, зазначимо, що Маніфест від 17 жовтня 1905 року було прийнято імператором під тиском революції); зміни у політичному житті після державного перевороту 3 червня 1907 р.; політичні партії, представлені у Державній Думі та їх вимоги (до Першої світової війни).

Щодо зовнішньої політики, загалом необхідно показати її характер та завдання, звернути увагу, зокрема на причини і наслідки російсько-японської війни 1904–1905 рр.

У доповіді по реферату з теми важливо дати виважену, об'єктивну оцінку правління російського царя Миколи II в історичній науці.

У **третьому питанні** необхідно виділити найважливіші політичні проблеми у міжнародних відносинах цього періоду, охарактеризувати їхні передумови (завершення територіального поділу світу; боротьба за його новий поділ); процес утворення військово-політичних союзів (Троїстого союзу 1882 р., Антанти (початок ХХ ст.)). Зупинити мілітаризацію та гонку озброєнь була покликана Гаазька конференція 1899 р., однак вона не досягла своєї мети.

Також слід проаналізувати причини та наслідки Балканських війн 1912–1913 рр., їхній вплив на міжнародні відносини.

Семінарське заняття № 5

Країни світу у період Першої світової війни (1914-1918 рр.): політичні аспекти

План.

1. Політика європейських держав та США напередодні Першої світової війни.
2. Російська імперія у Першій світовій війні та її розпад.
3. Політика та становище Франції в період Першої світової війни.
4. Австро-Угорщина та Німеччина у війні. Буржуазно-демократичні революції 1918 р.

Мета: дослідити політичні цілі та завдання, становище країн-учасниць Першої світової війни; проаналізувати підсумки та політичні наслідки війни.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: Перша світова війна; Антанта; Четверний союз; «чудо на Марні»; Тимчасовий уряд в Росії; двовладдя; більшовистський переворот; буржуазно-демократична революція.

Питання самостійної роботи:

Бойові дії на фронтах 1914 р. Воєнні кампанії 1915-1916 рр. Участь США у війні.

Війна і політичні події 1917-1918 рр. в Росії. Повалення самодержавства. Діяльність Тимчасового уряду. Двовладдя. Більшовистський переворот в жовтні 1917 р. та його наслідки. Початок громадянської війни в Росії (1917-1918 рр.).

Підсумки та політичні наслідки Першої світової війни.

Реферати:

Політична обстановка всередині країн –
основних учасниць Першої світової війни.

Політичні події в Росії у 1917 р., їх оцінки в сучасній історіографії.

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте вплив Першої світової війни на політичну ситуацію в Росії у 1915-1917 рр.
2. Яким було внутрішнє політичне становище у Німеччині та Австро-Угорщині в роки війни?
3. Які політичні сили активізувалися в країнах Європи в роки Першої світової війни?
4. Проаналізуйте політику США в роки Першої світової війни.

Література:

Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.

Шацилло В. К. Первая мировая война 1914-1918. Факты. Документы. Москва: Олма-пресс, 2003. 480 с.

Перша світова війна: історичні долі держав і народів (до 100-річчя від початку Першої світової війни): зб.н.пр. / За заг.ред. д.і.н., проф. Кудряченка А.І. // ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Вид-во «Фенікс», 2015. 352 с.

Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с.

Зайончковский А. М. Первая мировая война. Санкт-Петербург: ООО Изд-во «Полигон», 2002. 878 с. URL: <http://militera.lib.ru/h/zayonchkovsky1/index.html>.

Уткин А. И. Первая Мировая война. Москва: Алгоритм, 2001. 592 с. URL: <http://militera.lib.ru/h/utkin2/index.html>.

Первая мировая война в истории Беларуси, России и мира: Материалы Международной конференции 28-29 апреля 2011, г. Могилев. Москва: Издательство Московского университета, 2011. 216 с.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** рекомендуємо проаналізувати причини зіткнення інтересів європейських держав на Балканах (економічні, політичні протиріччя); загарбницькі плани Австро-Угорщини на Балканах; плани щодо послаблення Росії та захоплення окремих її територій.

При вивченні **другого питання** важливо зазначити, що головні бойові дії розгорталися на Східному австро-німецько-російському фронті. Вступ Російської імперії у війну був пов'язаний з її економічними та політичними інтересами на Балканах та традиційним статусом і впливами у цьому регіоні (бажано висвітлити позицію російського царя Миколи II у цьому питанні). Після оголошення війни Росії з боку Німеччини та Австро-Угорщини події розвивалися спочатку успішно, в 1914 р., для російської армії (назвати важливі військові операції цього періоду). Необхідно коротко проаналізувати причини відступу і поразок російських військ весною–улітку 1915 р.; успішні бойові дії в 1916 р. Важливе значення має також характеристика внутрішньополітичного становища країни у 1915 – на початку 1917 рр. (утворення Особливих нарад з питань продовольства, палива та перевезень; діяльність антиурядового центру в Думі; вбивство Г. Распутіна; події Лютневої буржуазно-демократичної революції).

Розкриваючи зміст **третього та четвертого питань** доцільно стисло охарактеризувати найважливіші битви, у яких брали участь названі країни та їхні наслідки; також як війна вплинула на внутрішньополітичну ситуацію в кожній державі, розстановки політичних сил, до яких призвела кризових явищ, революційних подій (зокрема, у Німеччині та Австро-Угорщині).

Семінарські заняття № 6-7

Міжвоєнний період світової історії: суспільно-політичні трансформації (1918-1939 рр.)

План.

1. Основні політичні ідеології міжвоєнного періоду.
2. Становище Німеччини у 1918-1939 рр.

3. Політичний розвиток США у міжвоєнний період.
4. Велика Британія між двома світовими війнами.
5. Політичні зміни у Франції у 1918-1939 рр.
6. Особливості політичного розвитку Італії та Іспанії у міжвоєнний період.

Мета: дослідити особливості політичного життя провідних країн світу у міжвоєнний період; виявити нові тенденції політичного розвитку цих країн.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: Версальсько-вашингтонська система міжнародних відносин; лібералізм; соціал-демократія; комунізм; фашизм; нацизм; період «просперіті» в США; світова економічна криза; «Новий курс» Ф. Рузвельта.

Реферати:

Ідеологія нацизму та її вплив на політику і населення Німеччини.
Політичний портрет Франкліна Рузвельта.
Політичний портрет Беніто Муссоліні.

Повідомлення:

Діяльність Народного фронту у Франції.
Німецький нацизм та італійський фашизм: спільне і відмінне.
Провідні політичні постаті Іспанії міжвоєнного періоду.

Питання самостійної роботи:

Версальсько-вашингтонська система міжнародних відносин, її суперечності.
Ідеологія нацизму та її вплив на політику і населення Німеччини. Політичний портрет Франкліна Рузвельта.
Формування тоталітарного режиму в СРСР. Зовнішня політика СРСР у міжвоєнний період.
Політика в країнах Азії, Африки та Латинської Америки у міжвоєнний період.

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте ідеологію та політику нацистів у Німеччині у 1933-1939 рр., вкажіть її відмінності від соціал-демократії.
2. Проаналізуйте, чому новий курс Ф. Рузвельта зміг вирішити проблеми розвитку США у 1930-х рр. Чому в країні не мала великого впливу у цей період ідеологія комунізму?
3. Виділіть відмінності італійського фашизму від німецького нацизму.
4. Виділіть особливості політичного розвитку Іспанії у міжвоєнний період.

Література:

- Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. – 4-те вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 438 с.
- Баран З. А., Кипаренко Г. М., Мовчан С. П., Швагуляк М. М. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів. Львів: Афіша, 2005. 288 с.
- Индукаева Н.С. История международных отношений 1918–1945 гг. Учебное пособие. Томск: Изд-во Томского ун-та, 2003. 113 с.
- Ватлин А. Ю. Германия в XX веке. Москва: РОССПЭН, 2002. 336 с.
- Фрай Н. Государство фюрера: Национал-социалисты у власти: Германия, 1933-1945. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); ГИИМ, 2009. 255 с.
- Эванс Р. Третий рейх. Дни триумфа: 1933-1939 / пер. с англ. Б. Кобрицова и А. Галактионова. Екатеринбург: У-Фактория; М.: Астрель, 2010. 958 с.
- Согрин В.В. Политическая история США. XVII–XX вв. Москва: Изд-во «Весь Мир», 2001. 400 с.
- Сергеенкова И.Ф. Партии и партийные системы стран Западной Европы и США в XX – начале XXI века: курс лекций по дисциплине / УдГУ. Ижевск, 2012. 525 с.
- Сюмар В. «Новий курс» Франкліна Рузвельта та сім висновків для української влади. *Українська правда*. 04.11.2008. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/11/4/3603584/>

Методичні рекомендації:

У першому питанні важливо проаналізувати основні політичні ідеології міжвоєнного періоду (лібералізм, соціал-демократія, комунізм, фашизм). Доцільно виділити спільні риси окремих ідеологій (наприклад, фашизму та комунізму) та відмінності між ними. Також важливо звернути увагу на політичні сили, класи, які підтримували ту чи іншу ідеологію; чому відбувається радикалізація суспільних настроїв в окремих країнах у міжвоєнний період (Німеччина, Італія), як впливали економічні кризи та соціальні негаразди на зміну політичних та суспільних настроїв, поширення різних ідеологій.

Наприклад, ідеологія лібералізму передбачала проведення соціальних реформ для збереження політичної стабільності в країні; вирішення соціальних та політичних конфліктів цивілізованим шляхом. У міжвоєнний період на прикладі ряду країн Європи ми спостерігаємо утворення та діяльність демократичних коаліцій центристських сил. Положення про невтручання держави в економічне життя спрацьовувало у періоди економічної стабільності та піднесення, однак, як показав досвід, світової економічної кризи 1929-1933 рр., втручання держави у ці процеси ставало необхідним. Саме у цей період на тлі соціальних негараздів відбувалася радикалізація політичних ідей та настроїв населення.

Розкриваючи **друге питання**, зазначимо, що у політичній історії міжвоєнної Німеччини можна виділити періоди: Веймарської республіки (1918-1933) та нацистської диктатури (1933-1945 р.).

Головними підсумками революції 1918 р. були: повалення монархії, проголошення республіки, введення демократичних свобод, прийняття Конституції Німеччини 31 липня 1919 р. Аналізуючи це питання, студенти мають звернути особливу увагу на соціально-економічні проблеми переможеної Німеччини та її тягар репараційних виплат. Саме ці чинники суттєво вплинули на виникнення націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, на чолі з А. Гітлером (1919), невдоволення населення існуючим становищем в країні, поступову радикалізацію політичних настроїв, сприйняття тих ідей, які спочатку здавались неприйнятними у політичному житті. Особливо це стало відчутним в роки світової економічної кризи 1929-1933 рр.

Важливим завданням, на наш погляд, є також: характеристика політичної діяльності президентів Німеччини цього періоду (Еберт, Гінденбург); визначити місце лівих партій у політичному житті.

Прихід до влади нацистів у 1933 р. став наслідком як соціально-економічних негараздів, страху певних кіл суспільства перед комуністичною загрозою та проведення складних переговорів усередині влади, які допустили туди Гітлера та його партію. Саме нацисти в першу чергу розгорнули пропаганду і боротьбу проти лівих політичних партій (особливо комуністів), вдаючись при цьому до брудних методів. Після цього було заборонено діяльність усіх політичних партій, крім націонал-соціалістів. Відбувалася фальсифікація виборів до парламенту. Необхідно проаналізувати політику нацистів у суспільному та політичному житті країни, звернути увагу на політичні репресії та встановлення диктатури однієї правлячої партії та її вождя; як використовувалася у суспільно-політичному житті нацистська пропаганда та ідеологія.

У **третьому питанні** важливо зазначити, що у післявоєнні роки в США відбувалася боротьба проти лівих політичних партій, ідей більшовизму; проводилися репресії проти радикальних організацій. Домінуючим у суспільстві став політичний консерватизм і бажання спокою, стабільності. До 1933 р. при владі в країні перебували республіканці (президенти В. Гардінг (1921-1923), К. Кулідж (1923-1929) і Г. Гувер (1929-1933)). Студентам необхідно виокремити переважно політичну складову діяльності президентів, звернути увагу на політичний скандал періоду В. Гардінга та його наслідки; політику просперіті (економічного процвітання) періоду К. Куліджа та її вплив на настрої, свідомість населення, політичну стабільність; заходи боротьби з «великою депресією» Г. Гувера в роки економічної кризи та падіння авторитету республіканців. «Новий курс» американського президента Ф. Рузвельта (1933-1945) заслуговує на більш детальне вивчення для аналізу заходів і методів, які застосовувала тоді влада в США при подоланні кризи, стабілізації суспільного і політичного життя в країні. Також важливо показати, чому цей президент користувався великим авторитетом та довірою виборців, переобирався на

посаду президента чотири рази. Цікавими зокрема, на наш погляд, є висновки В. Сюмар щодо цього курсу та його актуальності для української влади на початку ХХІ ст.

Вивчаючи **четверте питання**, рекомендуємо насамперед проаналізувати діяльність коаліційного уряду Д. Ллойд Джорджа та урядів консерваторів, лейбористів, які працювали до періоду світової економічної кризи 1929-1933 рр. Окрім вирішення економічних та соціальних проблем, доцільно включити в обговорення і проблему розвитку Ірландії у складі Великої Британії; британських домініонів (Вестмінстерський статут 1931 р.).

У **п'ятому питанні** необхідно зазначити, що політичний розвиток Франції у міжвоєнний період не був стабільним, що було пов'язано насамперед із наслідками Першої світової війни для країни, радикалізацією суспільно-політичних поглядів у ці роки, фінансовими проблемами держави та ін. Уряди були коаліційними. При владі у Франції були: 1919-1924 рр. – Національний блок (праві консерватори), 1924-1926 рр. – Картель лівих сил (центристи, радикали, соціалісти); 1926-1929 рр. – Національна єдність (праві партії); 1929-1936 рр. – коаліційні кабінети помірних республіканців і «Картель лівих»; у першій половині 1930-х рр. активізувався фашистський рух; 1936-1938 рр. – уряд Народного фронту (блок соціалістів, радикалів і комуністів): антифашистські гасла, проведення соціальних реформ.

У зовнішній політиці важливо відмітити, що Франція повернула Ельзас та Лотарингію; робила спроби окупації Рурського басейну (для виплати репарацій Німеччиною); проводила політику умиротворення нацистської Німеччини (1938).

У **шостому питанні** важливо виділити спільні та відмінні риси міжвоєнних політичних систем Італії та Іспанії. Зокрема, зазначимо, що Італія після Першої світової війни перебувала у стані політичної кризи, що завершилася формуванням фашистської партії, державним переворотом і приходом до влади її лідера Б. Муссоліні у 1922 р. Процес консолідації фашистського режиму завершився у 1926 р. (він пройшов через фальсифікації виборів, вбивство фашистами соціаліста Дж. Матеотті у 1924 р. та ін.). З 1927 р., за рішенням Великої фашистської ради, проводився курс на створення корпоративної держави. У зовнішній політиці було взято курс на захоплення колоній в Африці, районі Середземного моря.

У порівняльній характеристиці політичного розвитку Іспанії слід підкреслити, що в країні у перші післявоєнні роки посилювалися національні рухи в Каталонії, Басконії, Галісії. Монархічний режим підтримували консерватори та ліберали; існували також буржуазно-республіканські партії; соціалістична робітничка партія (ІСРП); Національна конфедерація праці (профспілка), комуністична партія (ІКП). Проблеми колоніальної політики Іспанії в Марокко, соціально-економічної сфери загострили політичне життя, призвели до державного перевороту. Потребують загальної характеристики політичні аспекти: 1923-1930 рр. – період військової диктатури Примо де Рівери; 1931-1935 рр. – періоди демократичної революції та Квітневої республіки,

контрреформ; 1936-1939 рр. – створення та діяльність Народного фронту, Громадянська війна і захоплення влади Ф. Франко та його армією; встановлення авторитарного режиму.

Семінарські заняття № 8-9
Основні тенденції політичного розвитку країн світу
у період Другої світової війни (1939-1945 рр.)

План.

1. Політика країн світу у перший період війни (1 вересня 1939 р. – 21 червня 1941 р.).
2. Радянсько-німецький та інші фронти у другий період війни (22 червня 1941 р. – 18 листопада 1942 р.).
3. Корінний перелом у ході війни (19 листопада 1942 р. – грудень 1943 р.).
4. Військові та політичні завдання СРСР й інших країн антигітлерівської коаліції у четвертий період війни (січень 1944 р. – 9 травня 1945 р.).
5. П'ятий період війни (9 травня – 2 вересня 1945 р.). Розгром Японії.
6. Підсумки та уроки Другої світової війни.

Мета: дослідити головні тенденції, характерні риси і завдання політики країн-учасниць Другої світової війни; проаналізувати підсумки та політичні наслідки війни.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: Друга світова війна; другий фронт; нацистська Німеччина; СРСР; Сталінградська битва; битва на Курській дузі; Берлінська операція; рух опору; колабораціонізм; конференція.

Питання самостійної роботи:

Вступ Червоної армії на територію Польщі у вересні 1939 р. Політика СРСР у Прибалтиці. Радянсько-фінська війна, її наслідки. Приєднання Північної Буковини до складу СРСР.

Капітуляція Франції (1940). Підготовка Німеччини до війни проти СРСР.

Московська конференція представників СРСР, США і Англії (вересень–жовтень 1941 р.). Початок війни на Тихому океані та вступ США в Другу світову війну. Фашистський “новий порядок” в окупованих країнах, його сутність. Національно-визвольний рух у Європі. Рух опору. Тегеранська конференція 1943 р. Відкриття другого фронту в Західній Європі. Ялтинська (Кримська) конференція 1945 р. Міжнародна конференція в Сан-Франциско й утворення ООН. Потсдамська (Берлінська) конференція, її висновки та міжнародне значення.

Реферати:

Аналіз зовнішньої і внутрішньої політики СРСР у період Другої світової війни.
Проблема колабораціонізму у Другій світовій війні.
Тегеран – Ялта – Потсдам: політичні цілі країн-учасниць конференцій.

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте, які зміни відбулися у зовнішній політиці СРСР в період Другої світової війни.
2. Якими були політичні цілі країн-учасниць конференцій Тегеран – Ялта – Потсдам?

Література:

Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 438 с.

Баран З. А., Кипаренко Г. М., Мовчан С. П., Швагуляк М. М. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів. Львів: Афіша, 2005. 288 с.

Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Світ після 2 вересня 1945 року (до 70-річчя закінчення Другої світової війни). *Український історичний журнал*. 2015. №5. С. 4-18.

Трубайчук А. Ф. Друга світова війна. Коротка історія. Київ: Наукова думка. Асоціація істориків «Істина», 1995. 191 с.

От «Барбароссы» до «Терминала»: Взгляд с Запада. Москва: Политиздат, 1988. 462 с.

От Мюнхена до Токийского залива: Взгляд с Запада на трагические страницы истории второй мировой войны. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1990. 448 с.

История России с древнейших времён до наших дней: учеб.: в 2 т. Т. 2 / А. Н. Сахаров, А. Н. Боханов, В. А. Шестаков; под ред. А.Н. Сахарова. Москва: Проспект, 2009. 720 с.

Самсонов А.М. Вторая мировая война. 1939-1945. Очерки важнейших событий. Москва: Изд-во «Наука», 1990. 638 с.

Жук Ю. А. Неизвестные страницы битвы за Москву. Крах операции «Тайфун». Москва: АСТ, 2008. 731 с.

Замулин В. Засекреченная Курская битва. Москва: Яуза, Эксмо, 2008. 784 с.

Мощанский И. Б. 1944-й... От Корсуни до Белграда. Москва: Вече, 2008. 256 с.

Типпельскирх К. История Второй мировой войны. Санкт-Петербург: Полигон; Москва: АСТ, 1999.

Энгл Э., Паананен Л. Советско-Финская война 1939–1940. Москва: Центрполиграф, 2006.

Гланц Д. Колосс поверженный. Красная Армия в 1941 году / Пер. с англ. В. Федорова. Москва: Яуза, Эксмо, 2008. 544 с.

Методичні рекомендації:

Вивчаючи тему, необхідно насамперед звернути увагу на причини та характер Другої світової війни (для країн-учасниць її); дати відповідь на питання, чому не вдалося створити систему колективної безпеки в Європі нацистській загрозі, як на це вплинула політика та ідеологія СРСР і західних країн.

Вивчення політики країн світу у перший період війни (1 вересня 1939 р. – 21 червня 1941 р.) потребує осмислення та узагальнення дій нацистської Німеччини (захоплення Польщі у вересні-жовтні 1939 р.; війни на західному фронті, їхній характер; окупація окремих країн; відносини із союзниками нацистів (Пакт трьох держав 1940 р., приєднання до нього інших держав); з іншого боку, необхідно проаналізувати участь СРСР у війні в даний період (укладення радянсько-німецького пакту про ненапад від 23 серпня 1939 р. та секретний протокол до нього; приєднання Західної України і Західної Білорусі (1939); причини та наслідки радянсько-фінської війни (1939-1940 рр.); включення Литви, Латвії, Естонії, Бессарабії і Північної Буковини до складу Радянського Союзу (1940 р.). Уряди Великобританії й Франції проводили у 1939-1940 рр. спочатку оборонну тактику, яка отримала назву «дивної» війни, розраховували вести затяжну війну на виснаження. Однак така політика виявилася невдалою і призвела невдовзі до завоювання Франції, жорстоких боїв Німеччини з Великою Британією на морі. В окупованих країнах зароджується антинацистський рух опору, що сприяє формуванню відповідної політики емігрантських урядів ряду країн та внутрішніх сил.

Вивчаючи події другого та третього етапів війни (1941-1943 рр.), важливо виділити причини поразок радянської армії влітку – восени 1941 р., і яку внутрішню й зовнішню політику проводило при цьому керівництво країни. Також необхідно проаналізувати причини перемоги битв під Москвою, Сталінградом, на Курській дузі; прорахунки, допущені сталінським керівництвом у 1941-1942 рр.

При аналізі четвертого періоду війни необхідно насамперед охарактеризувати загалом успіхи на німецько-радянському та інших фронтах, звернути увагу на політико-ідеологічні завдання, що ставилися радянським керівництвом при звільненні країн Центральної і Східної Європи (Варшавське повстання (липень-вересень 1944 р.)

Окремою важливою сторінкою цього періоду було відкриття другого фронту (6 червня 1944 р.). Однак, при цьому важливо показати ідеологічні протиріччя між союзниками, які стали проявлятися на цьому етапі війни (політичні цілі країн-учасниць конференцій в Тегерані (1943), Ялті та Потсдамі (1945)).

Завершальний п'ятий етап війни є важливим для аналізу політики СРСР, США та західних країн щодо Японії у період війни з нею, а також трагічних сторінок цієї війни для усього людства (атомне бомбардування Хіросіми, Нагасаки у серпні 1945 р.).

Аналізуючи підсумки та уроки Другої світової війни, звернемо увагу на політичні аспекти: необхідність об'єднання демократичних сил та країн світу у боротьбі з нацизмом; принципи і методи політики урядів різних країн, їхній людський вимір в умовах війни; проблема колабораціонізму; геополітичні завдання СРСР та західних країн і наслідки цієї боротьби.

МОДУЛЬ 2

КРАЇНИ СВІТУ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН ТА ВИКЛИКІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – ХХІ СТ.

Семінарські заняття № 10-11

Політичний розвиток країн Західної Європи та США у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

План.

1. Геополітичні зміни у світі після Другої світової війни. «Холодна війна».
2. Політичні зміни у Великобританії та Франції.
3. Проблеми розвитку Німеччини. Політичні наслідки поділу країни.
4. Особливості політичного розвитку Італії.
5. Досвід та уроки політичного розвитку Іспанії. Проблеми автономій.
6. Політичний розвиток США у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Мета: дослідити політичні зміни у країнах Західної Європи та США у другій половині 1940-х – 1980-х рр.; виділити особливості політичного розвитку окремих країн.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: «холодна війна»; план Маршалла; НАТО; Організація Варшавського договору (ОВД); конституційна монархія; Ольстер; конституція; президентська республіка; НДР; ФРН; «Червоні бригади»; «маккартизм»; расова сегрегація; «уотергейтська справа».

Питання самостійної роботи:

Політичний портрет Шарля де Голля, Маргарет Тетчер.
Політичні лідери ФРН та НДР.
Політичне життя Канади та його особливості.

Реферати:

1. Причини та наслідки «холодної війни» в новітніх історичних дослідженнях.
2. Політичний портрет Шарля де Голля.
3. Головні тенденції зовнішньої політики США у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Повідомлення:

1. Провідні політичні партії та політики ФРН.
2. Італійський політик Альдо Моро.

Питання для обговорення

1. Зробіть порівняльний аналіз політичного розвитку Великобританії та Франції в другій половині 1940-х – 1980-х рр. (політика президентів, політичні партії, політичні кризи, зовнішня політика).
2. Вкажіть відмінності політичних режимів та політичного життя НДР та ФРН в другій половині 1940-х – 1980-х рр.
3. Що було відмінного у політичному житті Італії та Іспанії у 1945-1990 рр.?
4. Проаналізуйте напрями та результати зовнішньої політики США у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Література:

1. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
2. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник. Вінниця: Вид-во «Фоліант», 2003. 560 с.
3. Смирнов В. П. Франция в XX веке: Пособие для студ. вузов. Москва: Дрофа, 2001. 352 с.
4. Ватлин А. Ю. Германия в XX веке. Москва: РОССПЭН, 2002. 336 с.
5. Согрин В. В. Политическая история США. XVII–XX вв. Москва: Издательство «Весь Мир», 2001. 400 с.
6. Сергеевкова И. Ф. Партии и партийные системы стран Западной Европы и США в XX – начале XXI века: курс лекций по дисциплине / УдГУ. Ижевск, 2012. 525 с.
7. Тумашов А. В. «Холодна війна» і її негативний вплив на міжнародну атмосферу в 60–80 рр. XX ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Держава та армія. 2000. № 408. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/8816>.
8. Альдо Моро. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Моро,_Альдо.
9. Грачева Е. З., Планкин С. А. Деятельность итальянских «Красных бригад» в контексте эволюции левозэкстремистского движения в Западной Европе (вторая половина XX в.). *Проблемы современных интеграционных процессов и пути их решения: сборник статей Международной научно-практической конференции* (3 апреля 2017 г., г. Казань). В 2 ч. Ч.2. Уфа: МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2017. С. 114-117. URL: <http://os-russia.com/SBORNIKI/KON-160-2.pdf#page=114>.
10. Витюк В. В., Данилевич И. В. Национальное согласие и переход от авторитаризма к демократии (испанские уроки). *Общественные науки и современность*. 1999. № 2. С. 34-44. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/654/429/1216/003wITx40K.pdf>.
11. Пронь С. Стиль управління президента Джона Кеннеді: бажані уроки для сучасної України. *Американська історія та політика: науковий журнал*. № 2. Київ, 2016. С. 92-98
12. Панченко Ю. Неоконсерватизм та зовнішня політика президента Р. Рейгана. *Американська історія та політика: науковий журнал*. № 2. Київ, 2016. С. 22-31.

Методичні рекомендації:

Аналізуючи **перше питання**, необхідно звернути увагу на: перерозподіл зон геополітичного впливу після війни; становище Німеччини та Японії; зміни у статусах Великої Британії та Франції; політико-ідеологічну боротьбу між СРСР та США. З одного боку, політика США спрямовувалася на встановлення у світі американської гегемонії. Радянський Союз, виходячи із своїх зовнішньополітичних завдань, нав'язував країнам Східної Європи й окремим країнам Азії свою модель політичної системи та розвитку, підтримуючи їхні комуністичні партії.

Конфронтація між СРСР та США у другій половині 1940-х—1980-х рр. супроводжувалася страхом, взаємною недовірою, ідеологічними нападками і критикою, загрозами безпеки. Студентам важливо виділити головні ознаки і особливості «холодної війни», охарактеризувати сфери, у яких її було застосовано, виділити політичні наслідки її (наприклад, поділ окремих країн на дві держави з різним політичним устроєм, світові кризи (берлінська, карибська) та ін.).

Ще одним важливим політичним наслідком після Другої світової війни став розпад колоніальної системи світу, через піднесення національно-визвольного руху за незалежність в країнах Азії та Африки.

У **другому питанні** важливо показати специфіку політичного розвитку Великої Британії та Франції, відмінності між ними. Так, у Великій Британії у другій половині 1940-х – 1980-х рр. відбувається зміна урядів лейбористів та консерваторів; продовжує існувати традиційний інститут монархії, англійська королева відіграє значущу роль у політичному житті; загострюється регіональна проблема Північної Ірландії (Ольстера), що знайшла своє вирішення лише у 1998 р. Окрему увагу слід приділити уряду М. Тетчер. Розпад колоніальної системи Велика Британія зустріла не конфронтаційною політикою із своїми колоніями, а продуманою виваженою політикою по створенню у подальшому співдружності з ними.

Щодо Франції важливо виділити прихід до влади лівих сил у післявоєнний період, виведення комуністів зі складу уряду, прийняття нових конституцій 1946, 1958 рр., а також створення та діяльність політичного «об'єднання французького народу» у 1950-х рр. Важливе значення у політичному житті мала діяльність президента Шарля де Голля (1958-1969). Політичні кризи особливо проявлялися у 1950-х—1960-х рр. При владі перебували у 1980-х рр. праві і ліві політичні сили. Процес визнання незалежності колоній Францією відбувався складно, через війни та загострення політичної ситуації в країні. Також у зовнішній політиці Франція намагалася проводити самостійний курс, послабити вплив США в Європі.

Вивчаючи у **третьому питанні** становище Німеччини, необхідно відмітити, що поділ країни на західну та радянську зони окупації відіграв негативну роль у подальшому розколі держави (створенні ФРН та НДР). Рекомендуємо приділити увагу провідним політикам ФРН. Так, першим канцлером ФРН був Конрад Аденауер (1949-1963) (блок партій Християнсько-

демократичний союз та Християнсько-соціальний союз – ХДС/ХСС), який був прибічником розвитку західної демократії в державі. Важливу роль у політичному житті відіграли також: Віллі Брандт (1969-1974) (лідер соціал-демократів – СДПН) – нова східна політика ФРН; Гельмут Коль (ХДС) – економічні реформи, процес об'єднання Німеччини).

У **четвертому питанні** зазначимо, що особливістю політичного життя Італії цього періоду був великий вплив лівих політичних сил (комуністів, соціалістів) поряд з провідною партією християнських демократів (ХДП). Під тиском США у 1947 р. було створено уряд без комуністів. Референдум з питання збереження монархії (2.06.1947) виявив різні позиції, але перемогу отримали прихильники республіканського устрою Італії. Конституція 1947 р. передбачала загальне виборче право; двопалатний парламент, який обирав президента. Італія стала членом НАТО у 1949 р.

Період 1963-1976 рр. характеризується коаліцією ХДП із соціалістами, створенням та діяльністю лівоцентристського уряду на чолі з лідером ХДП Альдо Моро. Після отримання комуністами у 1976 р. третини голосів виборців А. Моро вважав за необхідне піти на історичний компроміс, ввести комуністів до складу уряду. Це призвело до політичної кризи, активізації діяльності “Червоних бригад”, викрадення та вбивства А. Моро у 1978 р. Для 1980-х рр. головними тенденціями політичного життя було існування багатопартійних урядів, часта зміна їх, поширення політичного тероризму, корупції, боротьба з мафією. Студентам важливо звернути увагу на причини посилення впливу лівих сил в Італії, політику історичного компромісу і вбивство А. Моро, боротьбу з мафією.

Особливістю політичної системи **Іспанії** було існування в країні до 1975 р. військової диктатури Франсіско Франко, відсутність конституції. У 1947 р. країна за результатами референдуму була проголошена монархією (король міг прийти до влади після смерті Ф. Франко, який став довічним правителем), що було необхідним для надання їй статусу правової держави. Поступова лібералізація політичного режиму відбувалася у 1960-х рр. Прихильники правлячої влади втрачали свій політичний вплив у зв'язку з формуванням нового середнього класу. В Іспанії продовжувалися рухи проти правлячого режиму, наслідком чого були репресії влади проти них. Серйозною проблемою залишалися національні рухи в регіонах країни: у Каталонії та Країні Басків (необхідно охарактеризувати проблеми і шляхи їхнього вирішення). Важливим рішенням у політичному розвитку стали: легалізація політичних партій та економічних страйків, надання свободи пресі (1974-1975). Після смерті Ф. Франко (20.11.1975) Кортеси одразу ж проголосили королем Іспанії Хуана Карлоса І. Період з кінця 1975 до 1990 рр. був поступовим переходом Іспанії до цінностей та засад демократичного суспільства. На перших демократичних виборах до парламенту (двопалатних Кортесів) 1977 р. найбільшу кількість голосів отримали правоцентристська коаліція Союз демократичного центру, Іспанська соціалістична робітничка партія. Студентам особливо важливо проаналізувати цей перехідний період, його політичні здобутки, положення

нової Конституції 1978 р.; порівняти його з попереднім періодом диктатури Франко.

Для зовнішньої політики Іспанії була характерною тенденція від міжнародної ізоляції країни до поступового її послаблення у середині 1950-х рр. Після смерті Франко процеси демократизації прискорились, оскільки Іспанія прагнула розширити дипломатичні відносини, вступити до Європейського співтовариства; стала членом НАТО (1982).

При вивченні політичної історії **США** у другій половині 1940-х – 1980-х рр. необхідно насамперед виділити головні напрями політики президентів цього періоду, які представляли демократів та республіканців (при цьому звернути увагу на політичні скандали (напр., уотергейтський 1972 р.), вбивства (Дж. Кенеді 1963 р.)). Аналізу потребують також: діяльність американських профсоюзів, які впливали на соціально-економічне та суспільно-політичне життя країни; рух за права чорношкірого населення на чолі з Мартіном Лютером Кінгом (1955-1968). Окремо слід приділити увагу характеру та напрямам зовнішньої політики США (конфронтація з СРСР та країнами соцтабору; боротьба за Китай; участь у корейській війні 1950-1953 рр.; Карибська криза 1962 р.; втручання у в'єтнамську війну (1965-1973); розробка СОІ (стратегічної оборонної ініціативи, з 1983 р.); поліпшення відносин з СРСР у 1985-1991 рр. (політика нового мислення М. Горбачова).

Семінарське заняття № 12 **СРСР та країни Центральної і Східної Європи** **у другій половині 1940-х -1980-х рр.**

План.

1. Головні тенденції політичного розвитку СРСР у 1945-1991 рр.
2. Країни Центральної і Східної Європи в умовах тоталітарних режимів.

Мета: дослідити зміни, головні тенденції політичного розвитку СРСР, країн Центральної і Східної Європи у другій половині 1940-х – 1980-х рр.; проаналізувати причини та наслідки політичних криз в окремих країнах.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: «ждановщина»; космополітизм; «відлига»; період «застою»; дисидентський рух; «перебудова»; гласність; ДКНС; політична криза; «Празька весна»; «Хартія-77»; Оксамитова революція; «Солідарність»; круглий стіл; конфлікт Сталін-Тіто; самоврядний соціалізм; антитоталітарні революції.

Питання самостійної роботи:

Політичні зміни та тенденції в СРСР у післявоєнний період, добу «відлиги», періоди «застою» та «перебудови». Роль керівників СРСР у політичному житті країни (Й. Сталін, М. Хрущов, Л. Брежнєв, Ю. Андропов, К. Черненко, М. Горбачов). Опозиційні рухи. Причини та політичні наслідки розпаду СРСР. Польща, Чехословаччина, Угорщина, Румунія в умовах тоталітарних режимів. Особливості політичного розвитку Болгарії та Югославії у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Режими Тодора Живкова (1954-1989) та Йосипа Броза Тіто (1945-1980).

Реферати:

Постаті та політична діяльність М. Хрущова, Л. Брежнєва в оцінках істориків.
Політичні кризи в Польщі у другій половині 1940-х – 1980-х рр.
Працька весна 1968 р.: політичні аспекти.

Повідомлення:

1. Політичні чинники та наслідки розпаду СРСР.

Питання для обговорення

1. Порівняйте політичний розвиток СРСР у періоди «застою» (1964-1982) та «перебудови» (1985-1991). Проаналізуйте політичні чинники розпаду СРСР.
2. Виділіть спільне та відмінне у політичному житті країн Центрально-Східної Європи в умовах тоталітарних режимів (на прикладі Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Югославії).

Література:

1. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
2. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.
3. История России с древнейших времён до наших дней: учеб.: в 2 т. Т. 2 / А. Н. Сахаров, А. Н. Боханов, В. А. Шестаков; под ред. А.Н. Сахарова. Москва: Проспект, 2009. 720 с.
4. Арбатов Г. А. Затянувшееся выздоровление (1953-1985 гг.). Свидетельство современника. Москва: Междунар. отношения, 1991. 400 с.
5. Безбородов А., Елисеева Н., Шестаков В. Перестройка и крах СССР. 1985-1993. Санкт-Петербург.: Норма, 2010. 216 с.
6. Польша в XX веке. Очерки политической истории. Москва: Индрик, 2012. 952 с.
7. Мотрук С. Політичні кризи в Чехословаччині другої половини XX ст.: погляд із сьогодення. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 19: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський /

- НАН України. Інститут історії України. Київ: Ін-т історії України, 2010. С. 71–86. URL: http://history.org.ua/JournALL/mo/mo_2010_19/1.pdf.
8. Болгария в XX веке. Очерки политической истории. Москва: Наука, 2003. 464 с.
9. Югославия в XX веке: Очерки политической истории / Отв. ред. К. В. Никифоров. Москва: Индрик, 2011. 888 с.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** важливо відмітити, що у післявоєнний період в СРСР відбувався наступ сталінської системи на іделогічному фронті («ждановщина»; боротьба з космополітизмом, генетикою; «Ленінградська справа» 1949 р.; «Справа лікарів» 1953 р.).

Визначною подією у процесі десталінізації був XX з'їзд КПРС. У своїй закритій доповіді М. Хрущов розкрив етапи розвитку та прояви культу особи Сталіна, його негативні наслідки. На основі рекомендованої літератури студенти мають показати історичне значення цього з'їзду для подальшого розвитку радянського суспільства. Однак, процес десталінізації був непослідовним і суперечливим, частковим і не виходив за межі офіційної політики.

У період відлиги було прийнято Моральний кодекс будівельника комунізму (1961).

Л. Брежнєв став на чолі держави внаслідок складного переплетення політичних чинників (1964) і намагався здійснювати колективне керівництво ЦК КПРС; вміло здійснив кадрову розстановку. Головними рисами політичного життя того періоду були: формування культу особи генсека; ради народних депутатів усіх рівнів фактично дублювали рішення правлячої партії; дисидентський рух (Р. Медведєв, О. Солженіцин, А. Сахаров); перехід у зовнішній політиці від «холодної війни» до міжнародної розрядки (1975); з іншого боку – контроль над політичним розвитком країн соцтабору (події у Чехословаччині 1968 р., Польщі у 1981 р. та ін.).

Ю. Андропов (листопад 1982 р. – лютий 1984 р.) провів низку кадрових змін, значну увагу приділяв боротьбі з бюрократизмом, безгосподарністю і корупцією. К. Черненко (лютий 1984 р. – березень 1985 р.) не встиг зробити того, що задумував в країні у напрямі виправлення недоліків системи.

В роки перебудови в СРСР (1985-1991) були ухвалені рішення про реформи політичної системи (XIX партійна конференція, червень 1988 р.). Зіткнувшись з опором консервативних сил в партії, Горбачов спробував вищим державним органом зробити З'їзд Рад, а Верховну Раду перетворити у постійно діючий законодавчий орган. Проводився новий курс зовнішньої політики «нове мислення»: висновки про пріоритет загальнолюдських інтересів і цінностей над класовими, про необхідність деідеологізації міждержавних відносин. На III з'їзді рад у березні 1990 р. було скасовано 6 ст., а першим президентом СРСР обрано М.С.Горбачова. Вибори 1990 р. стали переломними у житті радянського

суспільства. Це були перші демократичні вибори. Також важливим, на наш погляд, є аналіз політичних причин розпаду СРСР (система трималася на страхові перед репресіями, монополії ідеології марксизму-ленізму, не допускала інакомислення та політичної конкуренції; відсутність гласності; підміна рад партією; бюрократизація апарату; особлива роль Комуністичної партії у політичній системі).

Вивчаючи **друге питання**, у 1944-1945 рр. до влади прийшли уряди Національних фронтів, які склалися з декількох партій та організацій, що боролися проти окупантів або проти власних профашистських правителів. До 1947 р., незважаючи на військову і політичну присутність СРСР у Східній Європі, зберігалася можливість розвитку політичної та економічної системи, що припускала у певних межах політичний плюралізм, багатопартійність, різноманітність форм власності.

З метою утримання цього процесу під своїм контролем СРСР створив у вересні 1947 р. Інформаційне бюро дев'яти комуністичних партій. Було встановлено комуністичні режими у Болгарії, Румунії, Чехословаччині, Угорщині. Найяскравішими проявами цього невдоволення режимами були події 1956 р. в Польщі та Угорщині.

Було припинено масові репресії та проведено часткову реабілітацію їхніх жертв. Відбувалася лібералізація у сфері культури, ідеології, освіти; поширювалися контакти із західними країнами.

Далі студентам необхідно виділити і стисло проаналізувати такі важливі політичні події в країнах Центральної та Східної Європи та їхні наслідки:

“Празька весна” 1968 р. у Чехословаччині, режим нормалізації Г. Гусака, суспільний рух “Хартія-77”

Польська Народна Республіка: політичні кризи 1968, 1970, 1981 рр.

Особливості політичного розвитку Югославії: модель самоврядного соціалізму після конфлікту Сталін-Тіто у 1948 р.; рух неприєднання у зовнішній політиці (1961); авторитарна влада Й. Броза Тіто (довічний голова СКЮ, президент)

Народна Республіка Болгарія: режим Тодора Живкова (1954-1989 рр.); підтримка СРСР, спроби стати 16-ю республікою; політична іммобільність населення; політика болгаризації нацменшин (турків) з 1984 р.

Антитоталітарні революції 1989 р.:

Румунія: арешт та страта Чаушеску та його дружини

Польща: круглий стіл лютий – квітень 1989 р.

Чехословаччина: “оксамитова” революція (листопад 1989 р.)

Болгарія: відставка Т. Живкова, реформи в БКП; створення Союзу демократичних сил (кер. Желю Желев)

Розпад СФРЮ (Югославії): 1991-1992 рр.

Семінарське заняття № 13
Особливості політичного розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

План.

1. Розпад колоніальної системи, створення та розвиток незалежних держав. Рух неприєднання.
2. Політичний розвиток країн Азії (КНР, Індія, Корея, В'єтнам, Японія).
3. Політичні зміни в країнах Африки (Єгипет, Алжир, Сирія, ПАР).
4. Країни Латинської Америки у другій половині 1940-х – 1980-х рр. (Бразилія, Куба, Мексика, Чілі, Аргентина та ін.).

Мета: дослідити зміни, головні тенденції політичного розвитку СРСР, країн Центральної і Східної Європи у другій половині 1940-х – 1980-х рр.; проаналізувати причини та наслідки політичних криз в окремих країнах.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: «ждановщина»; космополітизм; «відлига»; період «застою»; дисидентський рух; «перебудова»; гласність; ДКНС; політична криза; «Празька весна»; «Хартія-77»; Оксамитова революція; «Солідарність»; круглий стіл; конфлікт Сталін-Тіто; самоврядний соціалізм; антитоталітарні революції.

Питання самостійної роботи:

Особливості політичного розвитку КНР. Роль Мао Цзедуна, Ден Сяопіна у політичному житті Китаю. Індійський національний конгрес та його лідери у політичному житті Індії. Політика Японії, Туреччини у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Корея та В'єтнам: політичні проблеми та наслідки поділу країн.

Реферат:

Особливості політичного розвитку КНР у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Повідомлення:

1. Політичний портрет Індіри Ганді.
2. Політичні лідери країн Латинської Америки у другій половині 1940-х – 1980-х рр.

Питання для обговорення

1. Виділіть характерні риси політичного розвитку Китаю у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Яку роль відіграв Мао Цзедун у політичному житті Китаю?
2. Роль партії Індійський національний конгрес у політичному житті Індії.
3. Політичні проблеми та наслідки поділу Кореї і В'єтнаму. Роль зовнішнього чинника.

4. Специфіка політичного розвитку країн Африки та Латинської Америки (на прикладах окремих з них).

Література:

1. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
2. Козицький А. М. Новітня історія Азії та Африки. Львів : Афіша, 2005. 430 с.
3. Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.). Суми : Університетська книга, 2003. 288 с.
4. Трошин Ю. А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918-2000). Москва : Изд-во «Весь мир», 2004. 608 с.
5. Родригес А. М. История стран Азии и Африки в Новейшее время: учебн. для вузов. Москва : Проспект, 2009. 512 с.
6. Булдыгеров Л. Н. История Китая : учебное пособие. Хабаровск : Изд-во Тихоокеан. гос. ун-та, 2016. 168 с.
7. Устінова В. В. Індіра Ганді: 100 років з дня народження (біографічний нарис). *Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць*. Вип. II / відп. наук. ред. О.І. Лукаш; НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Всеукраїнська асоціація індологів. Київ, 2017. С. 30-40.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** важливо насамперед проаналізувати причини розпаду колоніальної системи після Другої світової війни: економічна вигода для європейських держав вкладення своїх капіталів у ці країни; загальна світова тенденція до демократії, миру; посилення боротьби за національне визволення, вплив місцевої національної буржуазії. По-друге, необхідно охарактеризувати основні етапи деколонізації у світі: 1-й етап (1945-1955 рр.); 2-й етап (середина 1950-х – кінець 1960-х рр.); 3-й етап (з першої половини 1970-х рр. до 1990-х рр.). При цьому важливо показати різне ставлення європейських країн до цих процесів (Великої Британії, Франції та ін.). Важливе значення має також характеристика Руху неприєднання, що мав безпосереднє відношення до названих процесів. Ідеї руху було закладено Дж. Неру у 1954 р., діяльністю Й. Броз Тіто (лідера Югославії), на Бандунзькій конференції 1955 р. Установча конференція руху відбулася 1961 р. у Белграді (Югославія). Важливими принципами руху були: підтримка та розвиток незалежності усіх країн; їхнє мирне співіснування; боротьба проти колоніалізму, расизму, іноземного панування. Необхідно показати яке значення і роль мав рух для міжнародної політики, здобутки та проблеми його діяльності. На сучасному етапі він об'єднує 120 держав світу на принципах неучасті у військових блоках.

Розкриваючи зміст **другого – четвертого питань**, студентам важливо зосередити свою увагу на політичному розвитку окремих із запропонованих у плані заняття країн Азії, Африки та Латинської Америки. Загалом же необхідно зазначити, що різні країни Азії та Африки обирали або ліберальну західну

модель подальшого розвитку, або прокомуністичну («соціалістичної орієнтації»). Вибір цей відбувався під впливом західних країн, США, СРСР. Слід також відмітити, що політичний розвиток цих країн мав своє забарвлення, пов'язане, наприклад, з етнічними, племінними, релігійними традиціями їхньої попередньої історії. Дослідники відмічають велику роль глави держави, армії у політичному житті цих країн.

Характеристика вибраної країни потребує виділення важливих етапів її політичного розвитку у названий період, аналізу політичної системи та ідеології, з'ясування ролі політичних лідерів. Наприклад, політичний розвиток Китаю у 1945-1990 рр. можна поділити на такі етапи: 1) громадянська війна, боротьба за владу між комуністами та Гомінданом у 1945-1949 рр.; 2) проголошення і розвиток КНР; політичний вплив СРСР; 3) політико-ідеологічний курс трьох червоних знамен («великого стрибка») та його проблеми (з 1958 р.); 4) «культурна революція» і культ Мао Цзедуна (1966-1976); відносини Китаю з СРСР та США; 5) прихід до влади Ден Сяопіна, проголошення нового політичного курсу («Чотири принципи»).

Семінарські заняття № 14-15 **Політичний розвиток європейських країн** **на сучасному етапі**

План.

1. Політичний розвиток країн Західної Європи на сучасному етапі (Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Іспанія).
2. Політичні трансформації в країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Болгарія, країни колишньої Югославії).

Мета: дослідити зміни, головні тенденції політичного розвитку європейських країн у 90-х рр. XX – XXI ст., роль ЄС та НАТО в їхньому політичному житті; проаналізувати політичні трансформації в країнах Центральної та Східної Європи.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: Європейський Союз; НАТО; глобалізація; геополітика; конституція; президент; партійно-політична система; парламентська коаліція; «Новий лейборизм»; міжетнічна війна.

Питання самостійної роботи

Головні тенденції і зміни у системі міжнародних відносин в 90-х рр. XX – XXI ст. Глобалізація та її вплив на політику країн світу. Політична структура Європейського Союзу на сучасному етапі. Зовнішня політика ЄС і НАТО. Україна та ЄС.

Реферати:

Політичні трансформації у Польщі, Чехії та Словаччині: порівняльний аналіз.
Проблеми та перспективи політичного розвитку країн ЄС.
Роль політичних лідерів європейських країн на сучасному етапі.

Питання для обговорення

1. Провідні політичні партії Німеччини на сучасному етапі, їх вплив і роль у житті суспільства.
2. Роль королеви Великої Британії у сучасному політичному житті країни.
3. Охарактеризуйте партійно-політичну систему Італії у 90-х рр. XX – XXI ст.
4. Порівняйте внутрішньополітичний розвиток Чехії та Словаччини у 90-х рр. XX – XXI ст.
5. Охарактеризуйте роль політичних лідерів сучасних країн Центрально-Східної Європи в їхньому суспільно-політичному розвитку (на прикладі окремих з них).
6. Проаналізуйте результати євроінтеграції країн Центрально-Східної Європи.

Література:

1. Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу. 2-е вид., доп. і переробл. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
2. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
3. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.
4. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник. Вінниця: Вид-во «Фоліант», 2003. 560 с.
5. Сергеевкова И. Ф. Партии и партийные системы стран Западной Европы и США в XX – начале XXI века: курс лекций по дисциплине / УдГУ. Ижевск, 2012. 525 с.
6. Брусиловська О. Системні трансформації посткомуністичних країн Європи. 1989-2009. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2010. 353 с.
7. Стилi політичного лiдерства у країнах ЦСЄ: дилема раціональності та легітимності. *Політика в особах (Політичне лiдерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти)* / за заг. ред. проф. Ф.М.Рудича. Київ, 2012. С. 362-380.
8. Франція: класична республіканська демократія: [політичний розвиток, політичні інститути, партійна система]. *Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу* / за заг. ред. В.Бакірова, М.Сазонова. Харків, 2008. С. 223-267.

Методичні рекомендації:

Вивчаючи **перше питання**, важливо проаналізувати специфіку та

особливості політичного розвитку провідних європейських країн, враховуючи їхнє перебування у складі ЄС та його відповідний вплив.

Аналізуючи політичний розвиток ФРН на сучасному етапі, необхідно насамперед звернути увагу на складнощі процесу входження східних земель у федерацію (економічна інтеграція колишньої НДР до складу ФРН, соціальна напруженість). Також важливе значення має характеристика діяльності провідної у парламенті країни коаліції ХДС/ХСС, її політична конкуренція із соціал-демократами. Головною причиною змін при владі були соціальні проблеми (державний дефіцит, безробіття, підвищення податків тощо), які по-різному вирішувалися цими політичними силами і відповідно отримували підтримку виборців. Необхідно також проаналізувати роль політичних лідерів країни (канцлери: Гельмут Коль (1990-1998), Герхард Шрьодер (1998-2005), Ангела Меркель (з 2005 р.)). Характеристика зовнішньої політики потребує розуміння загальних інтеграційних процесів у рамках ЄС на сучасному етапі та активну роль в них Німеччини.

Вивчаючи політику Великобританії на сучасному етапі, важливо відмітити, що вона була традиційно пов'язана з двома провідними партіями, які боролися за владу в країні – консерваторів (Джон Мейджор (1990-1997), Девід Кемерон (2010-2016), Тереза Мей (2016-2019), Борис Джонсон (з 2019 р.)) та лейбористів (Тоні Блер (1997-2007), Гордон Браун (2007-2010)). Цікаво, на наш погляд, проаналізувати реалізацію лейбористами нового політичного курсу «Новий лейборизм» (1994-2010). Провідною у політиці залишається роль прем'єр-міністра. Королева Великої Британії відіграє свою традиційну роль у політиці, глави урядів прислухаються до її рекомендацій та порад. Важливими змінами кінця XX – початку XXI ст. були: реформи у палаті лордів; формування регіональних парламентів (Шотландія, Уельс). Також важливо звернути увагу на політичне врегулювання ольстерської проблеми (Північної Ірландії) 1998-2008 рр. і сучасне становище цього регіону.

Зовнішня політика Великої Британії характеризується проведенням в рамках ЄС своєї особливої позиції, що поряд з іншими причинами поступово привело до остаточного виходу країни з цієї організації (2020). Відносини із США мали характер активної співпраці та взаємодії.

Політичний розвиток Франції супроводжувався такими головними тенденціями: 1) співпраця між лівими та правими політичними силами при владі (президентство Франсуа Міттерана (1981-1995)); 2) вплив соціальних проблем (безробіття, інфляція, податки та ін.) на політичне життя в країні; 3) зміни у повноваженнях президента (2002, 2008 рр.); 4) активна діяльність в рамках ЄС, своє бачення щодо участі в НАТО. Важливо звернути увагу на здобутки та проблеми діяльності президентів Франції: Жака Ширака (1995-2007), Ніколя Саркозі (2007-2012), Франсуа Олланда (2012-2017), Еммануеля Макрона (з 2017 р.). Рекомендуємо також охарактеризувати засади та діяльність партій, що отримували перемогу на виборах до парламенту країни, особливо в останні роки (2017): «Вперед, Республіко!» (соціал-ліберальна), Республіканці (правоцентристська), Соціалістична партія (лівоцентристська).

Партійно-політичний розвиток Італії у 90-х рр. XX ст. був кризовим та суперечливим, що було пов'язано з рядом причин (особливо корупційні скандали). Характерними тенденціями цього часу були: розпад Італійської компартії (ІКП), Християнсько-демократичної партії (ХДП); зміни у виборчій системі Італії через проведення референдумів (введення замість пропорційної змішаної системи виборів); поява нових сучасних політичних партій і лідерів («Форца, Італія!», Сільвіо Берлусконі) та коаліцій; боротьба за владу та місця у парламенті правоцентристського («Полюс свободи») та лівоцентристського («Оливкове дерево») блоків. ХХІ століття внесло свої зміни у політичне життя Італії, які також важливо проаналізувати студентам: причини повернення до пропорційної системи виборів до парламенту (2005); політика право- та лівоцентристських коаліцій при владі, їх взаємовідносини; роль президента у політичному житті країни.

Політичний розвиток Іспанії на сучасному етапі характеризується такими тенденціями: часта зміна урядів; правління до 1996 р. Іспанської соціалістичної робітничої партії (ІСРП); перемога центристської Народної партії та подальша зміна її при владі соціалістами (2004), зміна їх як лідерів виборів; передача влади іспанським королем Хуаном Карлосом I своєму синові Філіпу VI (2014), показати роль короля у політиці; політична криза у Каталонії (2017). Студентам також важливо проаналізувати спектр політичних партій у парламенті; як вирішувалися соціально-економічні проблеми в країні різними політичними силами, які перебували при владі; характерні риси зовнішньої політики (відносини в рамках ЄС, членство в НАТО та ін.).

Аналізуючи **друге питання** – політичні трансформації в країнах Центральної та Східної Європи, доцільно виділити як спільні тенденції політичного розвитку цих країн на сучасному етапі, так і особливості їх.

Наприклад, провідними парламентськими партіями, що боролися за владу в Чехії у другій половині 90-х рр. XX – на початку ХХІ ст. були: Громадянська демократична партія (ГДП, лідер – В. Клаус) та Соціал-демократична партія Чехії (СДПЧ, лідер – М. Земан). Між ними відбувалася не лише конкуренція, а й процес співробітництва, поступок, на основі відповідних домовленостей і угод. Однак, періоди правління цих партій в окремі роки супроводжувалося політичними кризами та скандалами (наприклад, соціал-демократів у 2002-2006 рр.). На думку українських дослідників, Словаччина пройшла декілька етапів у сучасному політичному розвитку: етап початкової багатопартійності (1990-1992 рр.); періоди домінування Руху за демократичну Словаччину (РЗДС) в партійно-політичній системі (1992-1998 рр.); консолідація «антимечіарівського табору» та ізоляція РЗДС (1998-2002 рр.); консолідація окремих політичних суб'єктів і партійно-політичної системи загалом (2002-2006 рр.); стабілізація партійно-політичної системи (з 2006 р.). На відміну від Чехії у розвитку політичної сфери, особливо у парламенті, переважала конфронтація, а не співробітництво між провідними політичними партіями. В окремій доповіді доцільно проаналізувати роль президентів обох країн та інших провідних діячів у розвитку політичної системи.

Щодо політичного розвитку Польщі важливо проаналізувати: вплив економічних реформ 1990-х рр. на стабільність політичного життя в країні; проведення реформ суспільного та політичного життя (Конституція 1997 р.; реформа місцевого самоврядування та ін.); провідні політичні сили у парламенті; показати роль президентів у сучасній політиці Польщі (Леха Валенси (1990-1995), Александра Кваснєвського (1995-2005), Леха Качинського (2005-2010), Броніслава Коморовського (2010-2015), Анджея Дуди (з 2015 р.); здобутки та проблеми євроінтеграції Польщі (член ЄС з 2004 р.).

Семінарське заняття № 16 **Політика США та Канади в умовах сучасних** **глобалізаційних змін і викликів**

План.

1. Внутрішня політика США у 90-х рр. XX – XXI ст.
2. Основні напрями зовнішньої політики США.
3. Політичний розвиток Канади на сучасному етапі.

Мета: дослідити головні тенденції політичного розвитку США у 90-х рр. XX – XXI ст., роль президентів в їхньому політичному житті; проаналізувати специфіку політичного життя у Канаді.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: президент; Республіканська партія; Консервативна партія; Конгрес США; імпічмент; геополітика; Квебек.

Питання самостійної роботи:

Роль президентів у політичному житті США. Засоби масової інформації, їхня роль у політиці. Політичні скандали. Характер і напрями зовнішньої політики США. Відносини з європейськими країнами. Політика США на пострадянському просторі. США і країни Сходу на сучасному етапі. Політичний розвиток Канади на сучасному етапі. Ліберальна та консервативна партії Канади, їхня роль у суспільно-політичному житті країни. Проблема Квебеку. Політичні відносини США та Канади з Україною.

Реферати:

Політичні портрети президентів США на сучасному етапі.

Роль США у сучасній світовій політиці.

Політичні партії Канади у 90-х рр. XX – XXI ст.

Питання для обговорення

1. Вкажіть відмінності в сучасній ідеології республіканської і демократичної партій США у внутрішній та зовнішній політиці.
2. Виділіть та обґрунтуйте характерні риси політичного життя Канади у 90-х рр. XX – XXI ст.; вкажіть спільне у ньому із політичним життям в США.

Література:

1. Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу. 2-е вид., доп. і переробл. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
2. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
3. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник. Вінниця: Вид-во «Фоліант», 2003. 560 с.
4. Сергеевкова И. Ф. Партии и партийные системы стран Западной Европы и США в XX – начале XXI века: курс лекций по дисциплине / УдГУ. Ижевск, 2012. 525 с.
5. Согрин В. В. Политическая история США. XVII–XX вв. Москва: Изд-во «Весь Мир», 2001. 400 с.
6. Запаранюк В.В. Партиїно-політична система сучасної Канади: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернівці, 2009. 20 с.
7. Держановська С. Л. Особливості реалізації політично-управлінського лідерства в сучасній Канаді. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 1. С. 231-237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_1_38.
8. Кирчанов М.В. Третьи политические партии в Соединенных Штатах Америки и в Канаде. Воронеж: Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета, 2009. 202 с.

Методичні рекомендації:

При аналізі **першого питання**, внутрішньої політики США на сучасному етапі, важливо насамперед виділити головні риси політичної культури американців, а також чинники політичної стабільності країни (за винятком окремих років). Не менш важливо охарактеризувати політичну діяльність американських президентів, оскільки США є республікою із традиційною сильною владою президента. При владі протягом останніх 30 років перебували представники Республіканської і Демократичної партій (двопартійна система). Необхідно проаналізувати ідеологію цих партій у сучасних умовах розвитку цієї держави. Проблемами цього періоду були політичні скандали, спроби оголошення імпідменту окремим президентам. Рекомендуємо також звернути увагу на діяльність Конгресу США, його роль у політиці країни.

У **другому питанні** необхідно зазначити, що зовнішня політика США спрямована на подальше поширення впливу цієї країни США у світі, в європейському регіоні, на пострадянському просторі, проведення активної політики на Близькому Сході та ін. Студентам важливо детальніше

проаналізувати окремі з цих напрямів, для більш об'єктивної оцінки звернути увагу на думки провідних науковців, фахівців з цього питання.

Вивчаючи **третє питання** необхідно звернути увагу на такі пункти:

- 1) політичну діяльність консерваторів та лібералів при владі у Канаді на сучасному етапі;
- 2) діяльність політичних партій та їх лідерів у парламенті (Ліберальна партія, Консервативна партія, Квебекський блок, Нова демократична партія);
- 3) проблему Квебеку (референдум 1995 р. та його результати);
- 4) нові тенденції політичного розвитку Канади у ХХІ ст.; зовнішньополітичні орієнтири.

Семінарське заняття № 17 **Пострадянські країни у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.**

План.

1. Головні тенденції та особливості політичного розвитку пострадянських країн.
2. Характеристика політичних режимів у нових незалежних державах.
3. Зовнішньополітичні вектори розвитку пострадянських країн.

Мета: дослідити політичні трансформації у пострадянських республіках у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст., у т. ч. політичні режими; проаналізувати зовнішньополітичні вектори їхнього розвитку.

Професійна спрямованість: формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідного базису знань про найважливіші періоди і події в політичній історії сучасного світу.

Основні поняття: пострадянський простір; політичний режим; політична партія; політичний блок; президент; зовнішня політика; геополітика; євроінтеграція.

Питання самостійної роботи:

Головні тенденції та особливості політичного розвитку пострадянських країн, вплив глобалізаційних процесів. Російська Федерація, Білорусь, Молдова і країни Балтії на сучасному етапі. Пострадянські республіки Закавказзя та Центральної Азії у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст. Спільне та відмінне у політичному розвитку нових незалежних держав пострадянського простору. Співдружність Незалежних Держав (СНД): політична структура та еволюція.

Реферати:

1. Політичні режими у пострадянських країнах Закавказзя: спільне та відмінне.
2. Зміни у політичній системі Російської Федерації у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.

3. Особливості політичного розвитку Республіки Білорусь на сучасному етапі.
О. Лукашенко.

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте причини та наслідки політичних криз в Російській Федерації у 90-х рр. XX ст.
2. Виділіть особливості політичного режиму в Республіці Білорусь на сучасному етапі.
3. Порівняйте політичні режими у пострадянських державах (на прикладі 3-4 країн різних регіонів).
4. Вкажіть відмінності у зовнішньополітичних векторах пострадянських країн.
5. Проаналізуйте проблеми і складнощі євроінтеграційних процесів на пострадянському просторі.

Література:

1. Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу. 2-е вид., доп. і переробл. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
2. Орлова Т. В. Історія нових незалежних держав: Postsovieticum: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 487 с.
3. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
4. Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / за редакцією кандидата історичних наук, доцента А.Г. Бульвінського, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. 288 с.
5. Страны постсоветского пространства: учеб.-метод. пособие / [сост. А. В. Петров]. Иркутск : Изд-во ИГУ, 2012. 172 с.
6. Внешняя политика новых независимых государств: Сборник / Отв. ред. Б.А. Шмелёв. М.: ИЭ РАН, 2015. 240 с.
7. Левик Б. С. Пострадянські республіки в умовах геополітичних викликів наприкінці XX – початку XXI ст.: автореф. дис. докт. іст. наук. Львів, 2016. 39 с.
8. Рудич Ф. Політичне лідерство в країнах СНД і Балтії: загальне, особливе. *Політичний менеджмент*. 2006. №2. С. 3-18. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/8692>

Методичні рекомендації:

У першому питанні важливо насамперед виділити чинники політичного реформування пострадянських республік. Розбудова нових незалежних держав вимагала появи нових інститутів влади, зміни ідеології, прийняття нового законодавства тощо. Також важливо проаналізувати вплив минулої радянської політичної системи на розвиток політичного життя цих країн. Важливо відмітити, що у ряді цих держав до влади прийшли представники колишньої партійної номенклатури. Загалом, складність та суперечливість проведення економічних реформ, різке погіршення життєвого рівня населення викликали

радикалізацію суспільно-політичних настроїв, політичні кризи (наприклад, Російська Федерація).

Вивчаючи **друге питання**, студентам важливо охарактеризувати різні види політичних режимів на прикладі окремих пострадянських республік: Так, демократичні режими притаманні країнам Балтії; авторитарні – республікам Центральної Азії (за виключенням Киргизстану), Білорусі, Росії.

Важливо при цьому проаналізувати відносини між владою та політичною опозицією в цих країнах; політичні настрої населення; діяльність провідних політичних партій у парламентах.

У **третьому питанні** важливо відмітити, що зовнішньополітичні вектори розвитку пострадянських країн є досить різними. Якщо країни Балтії прагнули і стали членами ЄС (2004), то, наприклад, Білорусь розвивала більш тісні відносини з Російською Федерацією, уклала з нею договір про створення Союзної держави. У той же час погіршились відносини із західними країнами через авторитарні тенденції і переслідування опозиції. Ряд країн орієнтується на розвиток співробітництва в рамках СНД, Євразійського економічного союзу, ОДКБ. Для пострадянських держав Закавказзя (Грузія, Вірменія, Азербайджан) є характерними різні вектори та напрями зовнішньої політики. Ускладнилися відносини через спірні територіальні проблеми (Нагірний Карабах). Євроінтеграційні процеси в окремих пострадянських країнах (Молдова, Україна) викликають негативну реакцію з боку Російської Федерації, яка намагається зберегти свій вплив на пострадянському просторі.

Тема 13 на самостійне опрацювання:

Тенденції політичного розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки наприкінці XX – у XXI ст.

План.

1. Особливості політичного розвитку Китаю на сучасному етапі. Зовнішня політика Китаю у XXI ст.
2. Політичний розвиток Індії, Японії.
3. Внутрішня та зовнішня політика Туреччини.
4. Проблеми і виклики у політичному розвитку країн Азії, Африки та Латинської Америки в XXI ст.

Література:

1. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 438 с.
2. Козицький А. М. Новітня історія Азії та Африки. Львів : Афіша, 2005. 430 с.
3. Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.). Суми : Університетська книга, 2003. 288 с.

4. Трошин Ю. А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918-2000). Москва : Изд-во «Весь мир», 2004. 608 с.
5. Родригес А. М. История стран Азии и Африки в Новейшее время: учебн. для вузов. Москва : Проспект, 2009. 512 с.
6. Пророченко Н. О. Проблема співвідношення традиції і сучасності у процесі суспільно-політичної модернізації Індії. *Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць*. Вип. II / відп. наук. ред. О.І. Лукаш; НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Всеукраїнська асоціація індологів. Київ, 2017. С. 97-103.
7. Емельянов А. Л. Особенности политического процесса и политических структур на Африканском континенте. *Политические исследования*. 2013. № 1. С. 142-163.
8. Політичні системи Азії і Близького Сходу. *Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу* / за заг. ред. В.Бакірова, М.Сазонова. Харків, 2008. С. 505-574.
9. Юрдига Б. Особливості еволюції президентської системи в Аргентині. *Вісник Львівського університету: збірник наук. праць*. Львів, 2012. С. 297-302.
10. Кириченко В. П., Тумасов І. Ю. Політичні партії в системі влади і владних структур країн Латинської Америки і Карибського басейну. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2002. Вип. 6. С. 110-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2002_6_14
11. Барабаш О.В. Економічні цикли, політичні трансформації та окремі аспекти конституційного процесу в країнах Латинської Америки і Карибського басейну. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого : збірник наукових праць*. Харків, 2020. № 2 (45). С. 130-153.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ:

1. Реформація і Контрреформація в Європі. Соціально-політичні погляди Мартіна Лютера, Жана Кальвіна, Ульріха Цвінглі.
2. Революція у Нідерландах в XVI ст. та її політичне значення.
3. Англійська буржуазна революція XVII ст.: боротьба за владу політичних сил.
4. Політичні портрети діячів Англійської революції XVII ст.
5. Правління і постать Івана IV Грозного: політичні аспекти.
6. Московське царство у XVII ст.: головні політичні події та їхні наслідки.
7. Політичний розвиток Російської імперії у XVIII ст.
8. Європейська колонізація Північної Америки. Початок формування північноамериканської нації.
9. Східні цивілізації у період зародження індустріального суспільства (Індія, Китай).
10. Політична історія Османської імперії у XVI–XVII ст.
11. Боротьба за незалежність США у XVIII ст.
12. Особливості формування американського суспільства (кінець XVIII ст. – 1860-і рр.).
13. Французька буржуазна революція (1789-1799), її політичне значення та наслідки.
14. Політичні зміни у Франції в XIX ст.
15. Особливості політичного розвитку Німеччини у XIX ст.
16. Об'єднавчі процеси в Італії у XIX ст.
17. Політичні зміни в Австрійській імперії у XIX ст.
18. Політика Великобританії в останній третині XIX – на початку XX ст.
19. Політичний розвиток Франції в останній третині XIX – на початку XX ст.
20. Політичний розвиток США в останній третині XIX – на початку XX ст.
21. Політичні зміни в Російській імперії у XIX ст.
22. Політичний розвиток Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.
23. Міжнародні відносини у 1871-1914 рр.
24. Отто фон Бісмарк: політичний портрет.
25. Країни Азії та Африки у політичних процесах XIX ст.
26. Політика європейських держав та США напередодні Першої світової війни.
27. Російська імперія у Першій світовій війні та її розпад. Події 1917 р.
28. Австро-Угорщина та Німеччина у війні. Буржуазно-демократичні революції 1918 р.
29. Політична обстановка всередині країн – основних учасниць Першої світової війни.
30. Основні політичні ідеології міжвоєнного періоду.
31. Політичний розвиток Великої Британії та Франції у міжвоєнний період.
32. Становище Німеччини у 1918-1939 рр.
33. Політичний розвиток США у міжвоєнний період.

34. Ідеологія нацизму та її вплив на політику і населення Німеччини.
35. Політичний портрет Франкліна Рузвельта.
36. Політика країн світу у перший період Другої світової війни (1 вересня 1939 р. – 21 червня 1941 р.).
37. Радянсько-німецький та інші фронти у другий період війни (22 червня 1941 р. – 18 листопада 1942 р.).
38. Корінний перелом у ході війни (19 листопада 1942 р. – грудень 1943 р.).
39. Військові та політичні завдання СРСР й інших країн антигітлерівської коаліції у четвертий період війни (січень 1944 р. – 9 травня 1945 р.).
40. Тегеран – Ялта – Потсдам: політичні цілі країн-учасниць конференцій.
41. П'ятий період війни (9 травня – 2 вересня 1945 р.). Розгром Японії.
42. Підсумки та уроки Другої світової війни.
43. Геополітичні зміни у світі після Другої світової війни. «Холодна війна».
44. Політичні зміни у Великобританії та Франції в другій половині 1940-х – 1980-х рр.
45. Проблеми розвитку Німеччини в другій половині 1940-х – 1980-х рр. Політичні наслідки поділу країни.
46. Особливості політичного розвитку Італії в другій половині 1940-х – 1980-х рр.
47. Досвід та уроки політичного розвитку Іспанії в другій половині 1940-х – 1980-х рр. Проблеми автономій.
48. Політичний розвиток США у другій половині 1940-х – 1980-х рр.
49. Політичний портрет Шарля де Голля.
50. Головні тенденції політичного розвитку СРСР у 1945-1991 рр.
51. Польща, Чехословаччина в умовах тоталітарних режимів.
52. Особливості політичного розвитку Болгарії та Югославії у другій половині 1940-х – 1980-х рр.
53. Розпад колоніальної системи, створення та розвиток незалежних держав у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Рух неприєднання.
54. Політичний розвиток країн Азії та Африки у другій половині 1940-х – 1980-х рр.
55. Країни Латинської Америки у другій половині 1940-х – 1980-х рр. (Бразилія, Куба, Мексика, Чілі, Аргентина та ін.).
56. Політичний портрет Індіри Ганді.
57. Політичний розвиток Німеччини на сучасному етапі.
58. Політичний розвиток Франції на сучасному етапі.
59. Політичний розвиток Великобританії на сучасному етапі.
60. Політичний розвиток Італії на сучасному етапі.
61. Політичні трансформації в Польщі, Чехії та Словаччині на сучасному етапі.
62. Політичні трансформації в Болгарії на сучасному етапі.
63. Політичні трансформації в країнах колишньої Югославії на сучасному етапі.
64. Внутрішня політика США у 90-х рр. XX – XXI ст.

65. Основні напрями зовнішньої політики США.
66. Політичний розвиток Канади на сучасному етапі.
67. Головні тенденції та особливості політичного розвитку пострадянських країн.
68. Характеристика політичних режимів у нових незалежних державах.
69. Зовнішньополітичні вектори розвитку пострадянських країн.
70. Політичні режими у пострадянських країнах Закавказзя.
71. Політичні режими у пострадянських країнах Центральної Азії: спільне та відмінне.
72. Зміни у політичній системі Російської Федерації у 90-х рр. XX – XXI ст.
73. Особливості політичного розвитку Республіки Білорусь на сучасному етапі. О. Лукашенко.
74. Політичний розвиток країн Азії та Африки на сучасному етапі.
75. Політичний розвиток країн Латинської Америки у 90-х рр. XX – XXI ст.

Навчальне видання

І. М. Власюк

**Методичні рекомендації до семінарських занять
з освітньої компоненти
«Політична історія сучасного світу»**

Надруковано з оригінал-макета автора

Підписано до друку . Формат 60х90/16. Ум. друк. арк.

Обл. вид. арк. . Друк різнографічний.

Гарнітура Times New Roman. Зам. Наклад .

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

Свідоцтво про державну реєстрацію:

серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua